

Horváth Andrea
Horváth Levente Attila

TÖRTÉNELEM

Az emberiség története a középkorig

5

TARTÓS TANKÖNYV
Mozaik Kiadó – Szeged, 2013

A könyvet írta: **DR. HORVÁTH ANDREA**
főiskolai adjunktus

HORVÁTH LEVENTE ATTILA
tanár

Lektorálta: **DR. HOFFMANN ZSUZSANNA**
egyetemi docens

DR. PUSKÁS ILDIKÓ
tanszékvezető egyetemi tanár

HAMMER MÁRTA
szakvezető tanár

DR. HEGYI W. GYÖRGY
egyetemi adjunktus

MOLNÁR LÁSZLÓ
szakvezető tanár

Felelős szerkesztő: **BOZSIK KATALIN**

Nyelvi lektor: **LOVÁSZ ANDREA**

A rajzokat készítette: **MÁRFFY JÁNOS**

Borítóterv: **REMÉNYFY TAMÁS, SZŐKE ANDRÁS**

Tipográfia: **MÁRFFY JÁNOS, REMÉNYFY TAMÁS**

Műszaki szerkesztő: **KATONA CSABA**

A tankönyvvé minősítési eljárásra benyújtva az Oktatási Hivatalhoz

A fotókat készítette:

ALMÁSI ÉVA, BOGNÁR TIBOR, CSERNÁTH GÁBOR, DÖMÖTÖR MIHÁLY, FÁRYNÉ SZALATNYAI JUDIT, GAÁL ATTILA, PETER CHRISTIAN HAMMELSBECK, HAPÁK JÓZSEF, KOMJÁTHY PÉTER, NÉMETH GYÖRGY, MICHAEL NEUGEBAUER, PETRASKÓ TAMÁS, PINCZÉS ERIKA, REMÉNYFY TAMÁS, DR. RÉVÉSZ LÁSZLÓ, SZABÓ ANDRÁS, DR. SZABÓ PÁL, SZABOLCS ERZSÉBET, SZENTIRMAI KATALIN, VADÁSZ SÁNDOR, WINTER ERZSI, GÜNTHER ZIESLER

Köszönetet mondunk az Aquincumi Múzeum; a Budapesti Főpolgármesteri Hivatal; a Jane Goodall Institute, Germany; a Hapák József; a Karos-Kisrosvági Árpádkori Régészeti Park; a dr. László Emőke; a Magyar Nemzeti Múzeum; a Matrica Múzeum; a Móra Ferenc Múzeum; az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark; a Savaria Múzeum; a Tornyai János Múzeum és a Wosinszky Mór Múzeum által nyújtott segítségért.

Külön köszönjük Berthold Erzsébetnek (J. Goodall Institute), Borosné Dr. Marcsik Antóniának (SZTE), Dr. Kereskényi Sándornak, Dr. Kokas Károlynak (SZTE), Lőrinczy Gábornak (MFM), Dr. Révész Lászlónak (MNM), Dr. Salát Gergelynek (ELTE) és Dr. Vörös Istvánnak (MNM), hogy hasznos tanácsaikkal és szakmai tudásukkal hozzájárultak munkánkhoz.

KERETTANTERV:

EMMI Kerettanterv 51/2012 (XII. 21.) EMMI rendelet 2. sz. melléklet (2.2.04.)

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített változata kiadásának jogát is. A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak része semmilyen formában nem sokszorosítható.

ISBN **978 963 697 454 1**

Copyright **Mozaik Kiadó – Szeged, 2013**

Hogyan tanuljuk a történelmet?

A régmúlt világába pillanthatsz be ezzel a tankönyvvel: megismerheted az emberiség történetének kezdeteit, fontos eseményeit, a régi korok emberének életét. Mivel a történelem számodra új tantárgy, szeretnénk ellátni téged néhány hasznos tanáccsal. A kötet végén pedig egy időrendi táblázatot állítottunk össze, hogy ne csak a tankönyvben, hanem időben (és térben) is könnyen tájékozódj. Néhány kifejezésnél * jelet találsz. Ez azt jelenti, hogy magyarázatukat elolvashatod a kislexikonban. Ha a képekről szeretnél többet megtudni, lapozd fel a képjegyzéket!

Mielőtt a tankönyvet a kezvedbe veszed:

- Készíts időtervet, hogy melyik tárgyat mikor fogod tanulni, és mennyi időt fordítasz rá! Mindez azért jó, mert így nem csúszol ki az időből.
- Legjobb, ha aznap tanulsz meg a leckét, amikor az órátk volt. Ekkor ugyanis még élelkebben emlékszel az órai magyarázatokra. Ezért a következő óra előtti napon elég lesz csak átismételned a tanultakat.
- Tanulás előtt szüntess meg minden olyan zavaró tényezőt, amely elvonhatja a figyelmedet! Például kapcsold ki a televíziót, a rádiót!

Hogyan tanuld meg az új leckét?

- Először nyisd ki a tankönyvedet a tanuló anyagnál, és az atlaszodat a megfelelő térképénél! Az alcímek, a képek és a térkép segítségével emlékezz vissza, milyen érdekességeket hallottál a tanórán!
- Olvasd el figyelmesen az első szövegrészt! Keresd meg a hozzá tartozó térképet, képeket, ábrákat! Értelmezd azokat a szöveggel együtt! Ha már mindent megértettél, olvasd újra ezt a részt! Folytasd a tanulást hasonló módon a többi szöveggel!
- Ha végigértél a leckén, olvasd össze a vastagon szedett szövegeket! Ezekből ugyanis értelmes mondatokat kapsz, melyek a lecke vázát adják. E kiemelések alapján készíts vázlatot a füzetedbe!
- Tegyél fel kérdéseket magadnak az egyes szövegrészekhez (például Kikről szól? Mi történt?!

Ellenőrizd a tudásod!

- Csukd be a füzetet, és mondd vissza a vázlatot!
- Válaszolj a lecke végén található ellenőrző kérdésekre!
- Végül mondd fel magadnak vagy szüleidnek az egész leckét!

A bevezető kérdések ráhangolnak a témára.

A térképeket figyelve mindig tudod, hol történnek az események.

The image shows two pages from a textbook. The left page is titled 'A népesség a középkorban' (Population in the Middle Ages) and features a line graph showing population growth from 400 to 1800 AD. The right page is titled 'A fekete halál' (The Black Death) and includes a map of Europe and an illustration of a plague scene. Callout boxes highlight specific elements: 'A bevezető kérdések ráhangolnak a témára.' (The introductory questions focus on the topic.), 'A térképeket figyelve mindig tudod, hol történnek az események.' (By looking at the maps, you always know where the events take place.), 'A tananyag megértését, feldolgozását fotók, ábrák és rajzok is segítik.' (Understanding and processing the material is also helped by photos, drawings, and illustrations.), 'A leckék szövegét érdekességek színesítik.' (The text of the lessons is enriched with interesting facts.), 'A leckelet ellenőrző kérdések és játékos feladatok zárják.' (The lesson is concluded with control questions and fun tasks.), and 'Itt mindig egy rövid olvasmányos rész található, ami a leggyakrabban forrásszöveg.' (Here there is always a short readable part, which is most often the source text.)

A tananyag megértését, feldolgozását fotók, ábrák és rajzok is segítik.

A leckék szövegét érdekességek színesítik.

A leckelet ellenőrző kérdések és játékos feladatok zárják.

Itt mindig egy rövid olvasmányos rész található, ami a leggyakrabban forrásszöveg.

Tartalom

Hogyan tanuljuk a történelmet?	5
1. A történelem forrásai	6
A víz alatti és a kísérleti régészet (Olvasmány)	9

AZ ÓSKORI EMBER

Az ember születése (Olvasmány)	12
2. Az őskőkori ember mindennapjai	15
A barlangfestmények (Olvasmány)	17
3. Az újkőkori változások	18
4. Mesterek és művészek	21
5. Időmérés és időszámítás	24

AZ ÓKORI KELET

6. Mezopotámia	28
7. Egyiptom, a Nílus ajándéka	31
8. A piramisok népe és isteneik	34
A Perzsa Birodalom (Olvasmány)	38
9. Az Ószövetség népe és Fönícia	39
10. Az ókori India és Kína	42
Összefoglalás	45

AZ ÓKORI HELLÁSZ

11. A görög történelem hajnalán	48
A görög istenek (Olvasmány)	52
12. A trójai háború	53
13. Az ókori olimpiák	56
14. A görög városállamok. Athén és Spárta	59
15. A görög–perzsa háborúk	62
16. Athén fénykora és bukása	65
17. A világhódító Nagy Sándor	67
Az ókori világ csodái (Olvasmány)	70
18. A család és a gyermek az ókori görögöknél	72
A görög lakóház (Olvasmány)	74
Összefoglalás	75

AZ ÓKORI RÓMA

19. Róma születése	78
20. A hódító Róma	81
21. Köztársaságból egyeduralom	84
22. A császárság kora	87
23. Városnézés az ókori Rómában	90
Ünnepek és istenek (Olvasmány)	94
24. Oktatás és kultúra az ókori Rómában	95
A Vezúv kincsei (Olvasmány)	97
25. Rómaiak hazánk területén	98

Tartalom

26. A kereszténység születése	101
27. A kereszténység és a birodalom	104
Pannónia keresztény emlékei (Olvasmány)	106
28. A császárság válsága és a Római Birodalom bukása	107
Vízvezetékek, katonai táborok (Olvasmány)	110
Összefoglalás	111

A KÖZÉPKORI EURÓPA

29. A népesség a középkorban	114
30. Mi maradt a Római Birodalomból?	116
A vikings (Olvasmány)	118
31. Vallás és birodalom: az iszlám	119
32. Nagy Károly udvarában	122
33. A várak urai	125
Lovagvárak és lovagias lovagok (Olvasmány)	128
34. A falvak és lakóik	130
35. A városok és lakóik	133
Hétköznapiak és ünnepek (Olvasmány)	136
36. „Imádkozzál és dolgozzál”	138
Ismeretszerzés a középkorban (Olvasmány)	141
37. A középkor öröksége	142
Összefoglalás	145

A MAGYAR TÖRTÉNELEM KEZDETEI ÉS AZ ÁRPÁDOK KORA

38. A magyarok történetének kezdetei	148
39. A magyar nép vándorlása	151
Népek átutazóban (Olvasmány)	154
40. A honfoglalás	156
Miről beszélnek a sírok? (Olvasmány)	159
41. Megtelepedés és kalandozások	160
42. Az államalapítás	162
43. Szent István örökében	165
44. A változások kora	168
Koronázási jelvényeink (Olvasmány)	172
45. IV. Béla és a tatárveszély	174
46. A tatárjárás és az újjáépítés	176
Királynék és királynéok (Olvasmány)	179
47. Árpád-kori emlékeink	181
„Az egynyelvű és erkölcsű ország gyenge és törékeny” (Olvasmány)	184
Összefoglalás	185
Függelék	186
Kislexikon	189
Képgjegyzék	192

195

AZ ŐSKORI EMBER

Az emberiség történetének leghosszabb korszaka az őskor. Azt, hogy az akkori ember hogyan élhetett, leginkább a régészek segítségével ismerhetjük meg. Települések nyomai, eszközök, barlangfestmények tanúskodnak az emberelődök mindennapjairól. Tudjuk, hogy ekkor tette meg az ember történelmének egyik legfontosabb lépését: a vadászat és a gyűjtögetés mellett elkezdte maga megtermelni az ételmét.

- Nézd meg a képen, hogyan ejtette el az őskori ember a vadat!
- Kövesd végig, hogyan lett az elejtett vadból pecsenye!
- Milyen tevékenységeket folytatnak az emberek a barlangban?
- Milyen használati tárgyakat ismersz fel?

18.1. A „termékeny félhold”.

A területet az alakja miatt nevezzük félholdnak. A termékeny jelzõt pedig azért kapta, mert itt vadon termett meg az árpa és a búza, valamint ez a vadkecske és a vadjuh õshazája is

18.2. Az élelem megtermelésével az ember élete megváltozott. Milyen tevékenységeket folytatnak a rajzon látható emberek?

3 Az újkőkori változások

- Hogyan szerezte meg táplálékát az óskor embere?
- Miért volt kiszolgáltatva a természetnek?

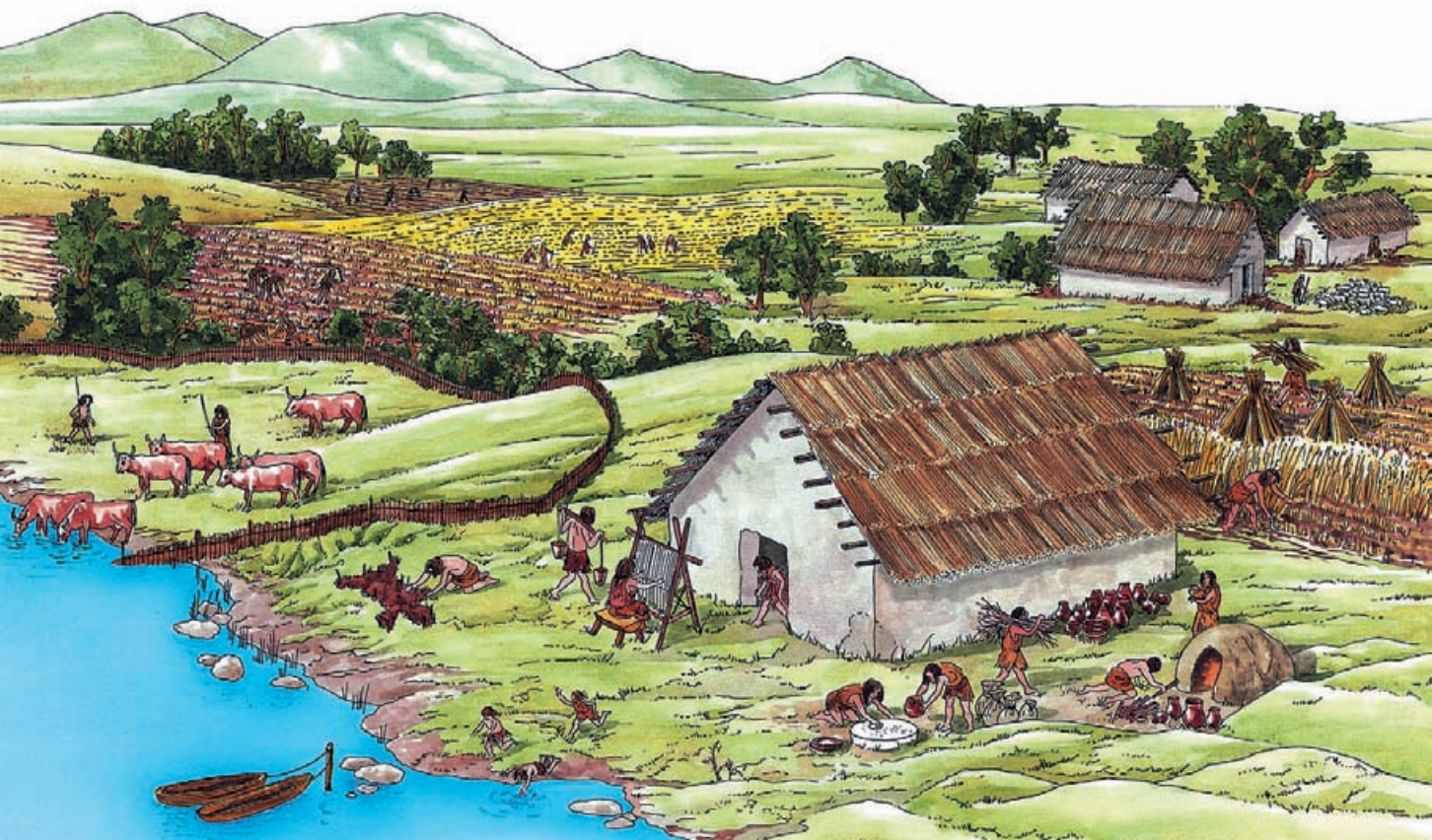
VADÁSZOKBÓL ÉLELEMTERMELŐK

12 ezer évvel ezelőtt Földünk éghajlata melegebbé és csapadékosabbá vált. Ennek hatására egyes vidékeken bőven termelt a vadbúza, a vadárpa, és elszaporodtak az állatok. **Átalakult az ember életmódja is.** Ez először **a termékeny félholdnak nevezett területen** történt. Az itt élőknek már nem kellett messzire elvándorolniuk az élelem után, hiszen a gabonafélékből egyre többet gyűjthettek.

Arra is **rájöttek, hogy** maguk is képesek a természetet utánozni: **ha földbe szórják a magot, az termést hoz.** A növénytermesztés kialakulásakor új földművelő eszközökre lett szükség. Eleinte **ásó bottal lazították meg a földet,** és fába vagy csontba rögzített **kőpengékkel vágták le a beérett termést.** Ez utóbbi volt a sarló őse.

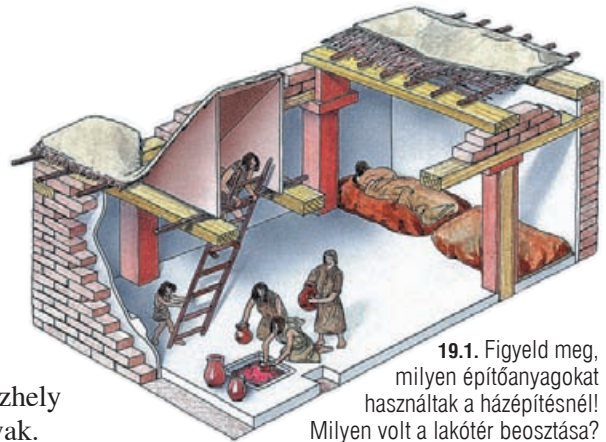
A húsert sem kellett már hosszan követniük a csordákat. **Az állatokat befogták, és a táboruk közelében elkerített helyen tartották.** Az állatok egy idő után az emberhez szoktak, megszelídültek. Az emberek kiválaszthaták a legerősebbeket, azokat hagyták szaporodni. Ettől kezdve nem voltak kiszolgáltatva a vadászszerencsének. A hús folyamatosan rendelkezésükre állt, mint egy „élő hűtőszekrényben”. Emellett továbbra sem hagytak fel a gyűjtögetéssel és a vadászattal sem.

A növények termesztésével és az állatok háziasításával* az ember maga termelte meg az ételmezt. A jobb és bőségesebb táplálkozás következtében **nőtt a népesség.**

AZ ELSŐ FALVAK LÉTREJÖTTE, A CSERE KIALAKULÁSA

Az ember az élelemtermelésnek köszönhetően már nem kényszerült arra, hogy táplálékot keresve kunyhóját időnként lebontsa, és más helyen újraépítse. Ezért kényelmesebb, **tartósabb lakóhelyet készített magának**. Ennek fala eleinte fából vagy vesszőfonatra tapasztott agyagból készült. Később megjelent a napon szárított vályogtéglá*. Ebből vastagabb falú, nagyobb építmények is készülhettek. A házak padlóját kissé bemélyítették a földbe, és belülrre került a tűzhely is. Az egymás mellé épülő házakból jöttek létre a falvak.

19.1. Figyeld meg, milyen építőanyagokat használtak a házepítésnél! Milyen volt a lakóter beosztása?

19.2. Egy feltárt újkőkori falu maradványai Törökországban

19.3. Az újkőkori falvakhoz hasonló település napjainkban

Az élelemtermelés kialakulásával ugyanazon földterület **nagyobb népességet tudott eltartani**. A falvakban így több ember élhetett együtt, mint a korábbi hordákban.

Mivel **egy-egy falu** környékén nagyjából ugyanazok a növények teremtek, ugyanolyan állatok éltek, a falu **lakói** egymás között ritkán cserélték ki élelmüket.

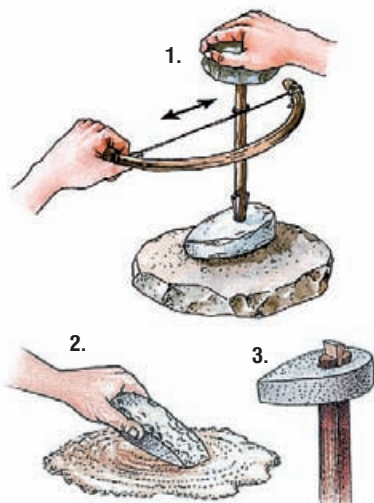
A **távolabbi falvak lakóival** azonban **kereskedtek**: állatbőrök, különböző kőfajták, gyümölcsök cseréltek gazdát. Voltak olyan vidékek, amelyeken a zord éghajlat miatt nem tudtak növényt termeszteni. Az itt élők továbbra is vadászatból, állattartásból éltek. Szívesen cserélték viszont gabonafélékre az állatbőröket, az élő állatot. Persze csak **azt az élelmet vagy tárgyat adták cserébe, amelyre nem volt szükségük**. Ekkor még nem tudtak sokat felhalmozni, vagyis meggazdagodni a kereskedésből, hiszen a cseretermékek nagy része romlandó volt.

MUNKAESZKÖZÖK

Az újkőkorbán a **szerszámkészítés is fejlődött**. Már csiszolással is készültek **kőeszközök**. A csiszolás ugyan hosszabb ideig tartott, de ezek a tárgyak tartósabbak voltak, mert keményebb követ használtak.

19.4. Csiszolt kőbalták

20.1. A csiszolt kőbalta készítésének folyamata

Egy különleges kőfajtából, az obszidiánból egészen finom és **éles késpengéket, lándzsákat, sőt tükröt is tudtak készíteni**. Ez az üvegszerűen csillogó, sötét színű, igen kemény kő keresett cseretermék lett. A ház körül nagy mennyiségben **használtak háncsból, vesszőből, csontból készült tárgyakat**.

A KÖZÖSSÉGEK ÉLETE

Az **élelemtermelő ember nem függött annyira a természet szeszélyeitől**, mint vadászó és gyűjtögető elődje. A rossz időjárástól viszont továbbra is tartania kellett. Ha sikerült is egyik évben nagyobb termésre, szaporulatra szert tennie egy családnak, a másik évben könnyen elveszíthették a többletet.

A **termelést nagycsaládi* közösségben végezték**. Ez legalább **három nemzedék** együttes munkáját jelentette. Ennél kisebb közösség a kezdetleges munkaeszközökkel nem tudta volna ellátni a feladatokat.

Az egyes emberek között nem jöttek létre jelentős vagyoni különbségek. Voltak azonban **ügyesebb** családok, amelyek kiemelkedtek a többi közül. Egy ilyen **család bölcs, nagy tekintélyű férfitagja az egész falu vezetőjévé, főnökévé válhatott**. Úgy gondolták ugyanis, hogy aki a családja életét sikeresen tudja irányítani, az az egész közösség számára is jólétet teremthet.

A **közösségek fontos tagjai voltak a varázslók**. Gyógyító erejük miatt tisztelték őket. Úgy hitték, hogy varázslatos szertartásaikkal befolyásolhatják a természet erőit.

1. Miért volt kevésbé kiszolgáltatott a természetnek az élelemtermelő ember, mint őskőkori elődje? Indokold meg!
2. Sorold fel, hogy milyen eszközöket használt az újkőkori ember!
3. Magyarázd meg, hogy miért jöhettek létre a házak és a falvak! Kik lehettek a falvak vezetői?
4. Játsszátok el, hogy újkőkori emberek vagytok, akik elcserélik terményeiket, tárgyaikat, kőfajtaikat! Az egyik csoport legyen állattenyésztéssel foglalkozó, vándorló közösség, a másik csoport tagjai pedig legyenek egy földművelő falu lakói!

20.2. Ilyen lehetett egykor a 19.2. képen látható újkőkori falu

9 Az Ószövetség népe és Fönícia

- Milyen bibliai történeteket ismersz? Mesélj el közülük egyet az osztálytársaidnak!
- Milyen írásmódokkal ismerkedtünk meg eddig?

BIBLIAI TÖRTÉNETEK

A *Biblia* szó könyveket jelent. Azon szövegek gyűjteménye, amelyeket Istentől származónak és szentnek tartanak. Az első része az *Ószövetség*.

Ebben olvashatunk Ábrahámról. Ő kötött szövetséget Istennel, aki megígérte, hogy a zsidóságot nagy néppé teszi. A kiválasztott nép lakhelyéül Isten Kánaánt* jelölte ki.

Ábrahám unokájának, Jákobnak (más néven Izraelnek) tizenkét fia született, közöttük József. József apja kedvence volt, ezért fivérei irigyeltek és haragudtak rá. Emiatt a testvérek egy napon eladták őt szolgának Egyiptomba. A fáraó egyszer furcsa álmot látott: „Egy száron hét teli és szép kalász nőtt, de utánuk hét üres, kiaszott, megperzselt kalász hajtott ki.” Ezt csak József tudta megfejteni. Ő úgy magyarázta, hogy hét jó termést hozó év után hét ínséges következik. Mivel álomfejtése igaznak bizonyult, és így az egyiptomiak felkészülhettek a hét szűk esztendőre, jutalmul a fáraó gazdag emberré tette. József később megbocsátott testvéreinek, és maga mellé fogadta őket.

A zsidó nép egy újabb nagy éhínség elől Egyiptomba menekült. Itt kényszermunkát kellett végezniük. Akkor szabadultak ki a fogságból, amikor egyik vezetőjük, Mózes kivezette őket Egyiptom földjéről. Mózes megerősítette az Istennel kötött szövetséget, és kihirdette a népnek a legfőbb törvényt, a tízparancsolatot. A zsidó nép letelepedett Kánaánban.

39.2. A *Biblia* szerint Isten lángoszlopa mutatta az utat az Egyiptomból kivonuló zsidó népnek

39.1. A föníciai városok és a zsidó nép történetének helyszíne, az ókori Palesztina. Melyik két államra szakadt szét a Zsidó Királyság?

40.1. A babiloni fogság után a zsidóság új templomát építette Jeruzsálemben. Ennek a templomnak az egyetlen fennmaradt része, a képen látható Siratófal, az egyik legszentebb zsidó hely

Salamon ítélete

A bölcsességéről híres király elé egyszer két asszony jött, akik egy házban laktak. Egy időben született gyermekük, az egyiküké azonban meghalt. Ez az asszony éjjel titokban kicserélte a halott csecsemőt az élőre. A másik nő csak reggel vette észre a cserét, de hiába kérte vissza a gyermekét.

Mivel nem volt bizonyíték, Salamon próbára tette az asszonyokat. Megparancsolta, vágják karddal ketté a csecsemőt, és adják egyik felét az egyik nőnek, a másikat a másiknak. Erre az igazi anya inkább lemondott a gyermekéről, csak hagyják életben. Így kiderült az igazság, és Salamon visszatadta neki a csecsemőt.

A ZSIDÓ ÁLLAM TÖRTÉNETE

A bibliai Kánaán földje Mezopotámia és Egyiptom között terült el. A források szerint **kelet felől érkeztek ide több hullámban a héberek. Tizenkét törzsük** szövetséget kötött egymással, és **meghódította Kánaánt.**

Államukat folyamatosan támadták a szomszédaik. E harcok során tűnt fel a későbbi király, Dávid. Egy párviadalban legyőzte az óriás termetű Góliátot. Úgy terítette le ellenfelét, hogy egy parittyából elhajított kővel homlokán találta. **Dávid király Jeruzsálemet tette meg a fővárossá.**

Fia, a Kr. e. 10. században uralkodó Salamon király megvalósította apja tervét, és Jeruzsálemben felépítette a zsidóság központi szentélyét*.

Salamon halála után állama két részre szakadt. Később területüket idegen birodalmak hódították meg. Egyik részét a babiloniak igázták le. A lakosság nagy részét elhurcolták, Salamon templomát lerombolták. Mikor a perzsa király legyőzte a babiloniakat (Kr. e. 6. század), a rabokat hazaengedte. Ekkor ért véget a zsidók babiloni fogsága.

A ZSIDÓ VALLÁS

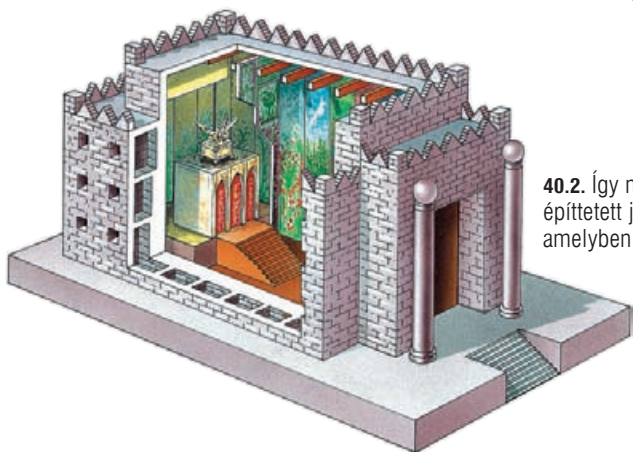
A **zsidóság** vallása alapvetően eltért a környező népektől. Egyetlen istent imádtak, tehát **egyistenhívő** a vallásuk. **Elutasították minden más isten tiszteletét.** A 12 törzset az tartotta össze, hogy ragaszkodtak az istenükkel kötött szövetséghez. Ennek alapja az volt, hogy az előírt vallási szabályokat be kell tartani. Isten ugyanis kihozta a zsidó népet az egyiptomi fogságból, és betartotta ígérését, hogy Kánaánt nekik adja.

FÖNÍCIA

A Földközi-tenger keleti partján terültek el a föníciai városok. Nem alkottak egységes államot, az egyes városállamok megőrizték függetlenségüket.

A tenger közelsége miatt Föníciában hamar kialakult a kereskedelem. A fejlődését elősegítette, hogy az itteni cédrusfákból kiváló hajókat lehetett építeni. Az igen drága **bíborfestéket ők állították elő elsőként** egy tengeri csiga nedvéből. Az egyiptomi papiruszt Búblosz városa szállította a görögöknek, ennek emlékét őrzi a *Biblia* szó. A föníciaiak **kereskedelmi telepeket hoztak létre** a Földközi-tenger partvidékén, amelyek közül **a legjelentősebbé Karthágó vált.**

A föníciai nép alkotta meg azt az írást, amelyben az írásjelek egy-egy hangot jelölnek. Ez a hangjelölő írás 22 más-salhangzóból állt, magánhangzókat nem írtak. **Ebből a betűírásból fejlődött ki mai írásunk.**

40.2. Így nézhetett ki a Salamon által építtetett jeruzsálemi szentély, amelyben szent tárgyukat, a frigidát őrizték

40.3. Ilyen lehetett egy föníciai kikötő. Bennük élénk városi élet zajlott

41.1. Ádám és Éva bűnbeesése és kiűzetése a Paradicsomból. Meséld el a történetet a kép és a következő oldalon található szöveg alapján!

Azt, hogy a zsidóság a világ és az emberiség születését hogyan képzei el, az *Ószövetség* tartalmazza. Ennek rövid összefoglalását olvashatod itt. A szöveg alapján mondd el, milyen következményekkel járt, ha az ember betartotta, illetve nem tartotta be az előírt isteni törvényeket!

Isten megteremtette a Földet, a növényeket, az állatokat és az első embert, Ádámot. Társául Évát, az első nőt alkotta meg. Ők azonban nem fogadták meg Isten parancsát, miszerint nem ehetnek a tudás fájának gyümölcséből. Büntetésük az lett, hogy Isten kiűzte őket az Éden kertjéből.

Ádám és Éva utódai hamarosan benépesítették a Földet. Isten azonban azt látta, hogy az ember gonoszsága egyre nő. Ezért özönvízzel árasztotta el a Földet, hogy elpusztítsa az embert. Egyetlen családdal tett kivételt, mivel annak tagjai istenfélő életet éltek. Noé, a család feje Isten tanácsa szerint bárkát épített, amelyen minden állatból egy párt megmentett a vízözöntől. Noé három fiától és azok feleségeitől származtatták később az egyes népeket.

1. Meséld el a *Biblia* alapján a zsidóság korai történetét!
2. Hogyan jött létre a zsidó állam? Keress párhuzamokat a *Biblia* és a történeti források adatai között!
3. Melyik a kakukktójas a felsorolt nevek közül: Mózes, Dávid, Salamon? Választásodat indokold is!
4. Folytasd a felsorolást: Ábrahám, Jákob, ...!
5. Milyen tényezők segítettek elő a kereskedelem kialakulását a föníciai városokban?
6. Mit gondolsz, miért volt előnyösebb a kereskedők számára a hangjelölő írás, mint a képirás?
7. Egyiptomi utazóként megismerkedsz a zsidó vallással. Hazatérve beszélj róla a többieknek!

11 A görög történelem hajnalán

- Miben különböznek a görög föld földrajzi adottságai a megismert ókori keleti államokétól? Válaszolj a térkép segítségével!
- Keresd meg a térképen Kréta szigetét és az Égei-tengert!

48.1. Hellász térképe

48.2. Ókori görög korsó

A GÖRÖG TÁJ

A görögök magukat helléneknek, földjüket pedig **Hellásznak** nevezték. Törzseik fokozatosan szállták meg a **Balkán-félsziget déli részét**, az Égei-tenger szigeteit és partvidékét. A **görög törzsek** közé tartozott például az **akháj**, az **ión** és a **dór**.

Hellász nagy részét hegyek borítják, így kevés a megművelhető terület. A partvidéket számtalan öböl tagolja, ami alkalmas a hajók kikötésére. Ez a természeti környezet nagymértékben befolyásolta az itt lakók életét.

A földrajzi adottságok kedveztek a hajózás és a kereskedelem korai megindulásának.

A hegyek egymástól elzárt területekre szabdalják a tájat. Emiatt **az ókori görögök több független államot hoztak létre**. A Hellász szó nem egy országot jelölt, hanem sok kisebb államot.

AMI A GÖRÖGÖKET ÖSSZETARTOTTA

A görögök nagy területen szétszóródva, **különböző államokban éltek**. Ennek ellenére tudták, hogy egy nagy közösséghez, a hellén néphez tartoznak. **Összetartotta őket a közös származásuk, a közös nyelvük és a közös vallásuk**. A valláshoz kapcsolódóan olyan **ünnepi játékokat is rendeztek**, amelyeken minden görög részt vehetett.

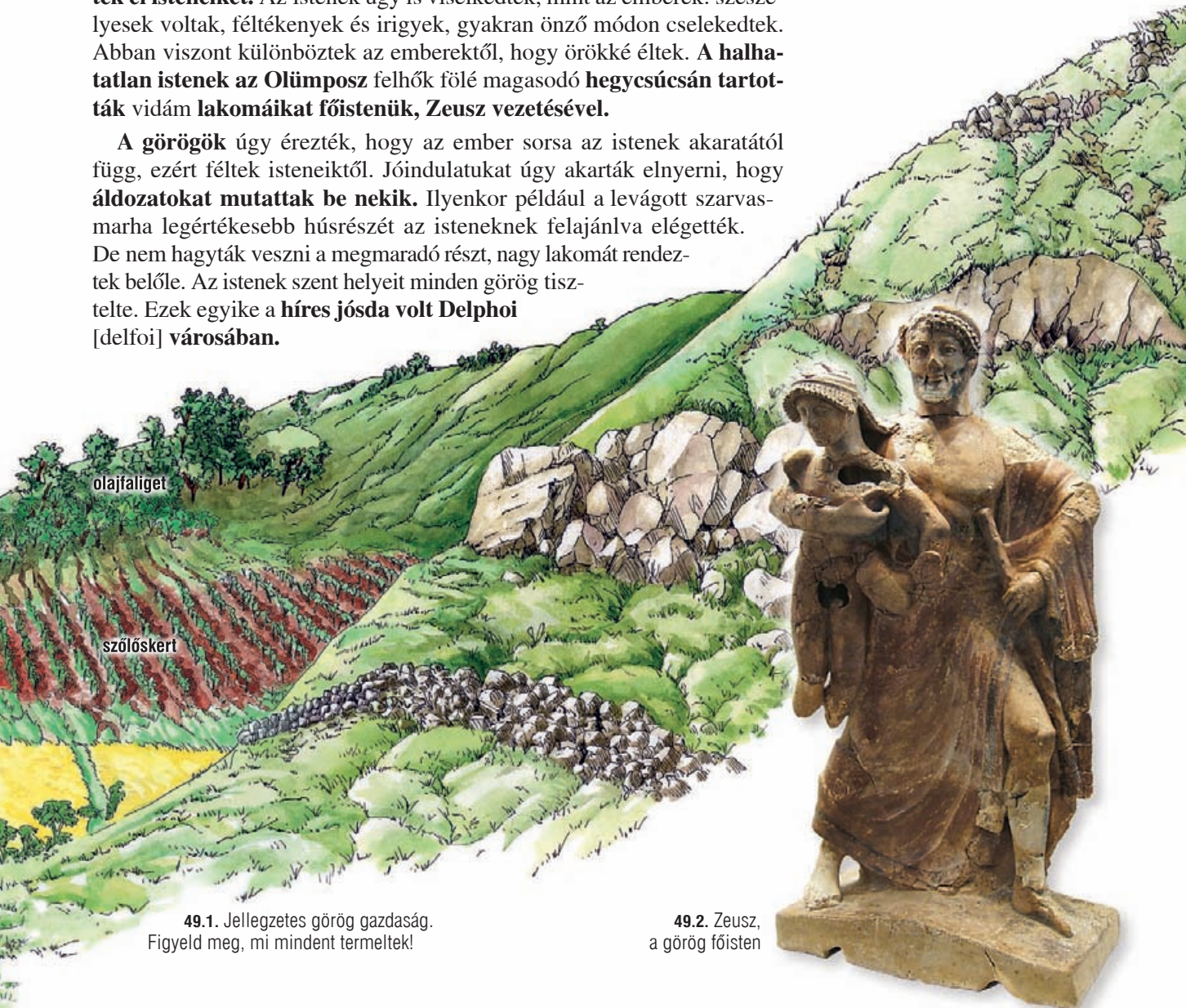
A GÖRÖG VALLÁS

A görögök többistenhívők voltak. **Az emberekhez hasonlónak képzeltek el isteneiket**. Az istenek úgy is viselkedtek, mint az emberek: szeszélyesek voltak, féltékenyek és irigyek, gyakran önző módon cselekedtek. Abban viszont különböztek az emberektől, hogy örökké éltek. **A halhatatlan istenek az Olümposz felhők fölé magasodó hegycsúcsán tartották vidám lakomáikat főistenük, Zeusz vezetésével**.

A görögök úgy érezték, hogy az ember sorsa az istenek akaratától függ, ezért félték isteneiktől. Jóindulatukat úgy akarták elnyerni, hogy **áldozatokat mutattak be nekik**. Ilyenkor például a levágott szarvasmarha legértékesebb húsrészét az isteneknek felajánlva elégették. De nem hagyták veszni a megmaradó részt, nagy lakomát rendeztek belőle. Az istenek szent helyeit minden görög tisztelte. Ezek egyike a **híres jósda volt Delphoi [delfoi] városában**.

A görög törzsek nevei

Egy monda szerint Hellén volt az egész görögség névadó hőse. Északról érkezett erre a földre. Hellénnek három fia volt. A legidősebb Aiolosz, a legfiatalabb Dórosz. Középső fiának két fiúgyermek született: Ión és Akhaisz.

49.1. Jellemzőes görög gazdaság. Figyeld meg, mi mindent termeltek!

49.2. Zeusz, a görög főisten

A delphoi jósda

A delphoi jósda jóslatai gyakran kétértelműek voltak. Egy kis-ázsiai király egyszer abban kért tanácsot, hogy indítson-e háborút a perzsák ellen. A válasz így hangzott: „Ha hadba indulsz, nagy birodalom dől meg!”

A király ezen felbátorodva megindította hadait, de a háborúban teljes vereséget szenvedett. A jóslat ugyanis azt nem mondta meg, melyik birodalom omlik össze...

50.1. Delphoi romjai napjainkban

A LABIRINTUS MÍTOSZA

A mítosz istenekről, legendás hősről szóló monda. Ha a mítoszok mesés elemeit leválasztjuk, a történelem számára is kaphatunk ismereteket.

Kréta szigetén a görög bevándorlás idején már **fejlett állam működött.** Ennek emléke a görög mítoszokban is fennmaradt. **Thészeusz mondája szól a krétai labirintusról.** E szerint Athén városának minden évben hét ifjút és hét leányt kellett küldenie „adóként” Krétára, hogy ott feláldozzák őket a Minótaurosznak. A Minótaurosz bika fejű, ember testű szörnyeteg volt, aki egy hatalmas labirintusban lakott.

Thészeusz önként jelentkezett az ifjak közé. Elhatározta, hogy véget vet a szörnyű adónak: megöli a Minótaurosz. Ariadné, a krétai király lánya beleszeretett Thészeuszba, és segített neki. Egy kardot és egy gombolyag fonalat adott az ifjúnak. Thészeusz megölte a Minótaurosz, majd a fonal segítségével kijutott a labirintusból.

50.2. Számos művészeti alkotás tanúskodik arról, hogy a krétaiaknál szent állat volt a bika

MONDA ÉS VALÓSÁG

A mítoszról, ha nehezen is, de kikövetkeztethető annak valóságalapja. A régészek feltárták a Kr. e. 2. évezred közepén virágzó krétai állam maradványait. **A királyi palota hatalmas alapterületű volt**, számtalan helyiséggel és folyosóval. Ez lehetett a labirintus!

Azt is tudjuk a régészeti leletekből, hogy **a krétaiak szent állatként tisztelték a bikát**. Egyes feltételezések szerint a király a vallási szertartások alkalmával bikamaszkba öltözött. Innen eredhet a mondabeli Minótauros alakja!

■ Nézz utána Trencsényi-Waldapfel Imre *Görög regék* című könyvében vagy az interneten, hogy ki volt Daidalosz, és milyen mítosz kapcsolódik a nevéhez!

51.1. A krétai királyi palota romjai. Melyik építészeti elemet ismered fel a lenti rajzon?

51

1. Magyarázd meg, hogyan befolyásolta a görög táj az itt élők életét!
2. Kedveztek-e a természeti viszonyok egy birodalom kialakulásának? Válaszodat indokold!
3. Sorold fel, hogy mi tartotta össze a különböző államokban élő görögöket!
4. Hasonlítsd össze a görög isteneket az emberekkel! Miben hasonlítanak, illetve miben különböznek?
5. Hasonlítsd össze a görögök és a zsidók vallását! Mi az alapvető különbség?
6. Meséld el a Minótaurosz mítoszáét!
7. Válaszd ketté a labirintusról szóló mítosz történéseit! Mi lehet igaz belőle, és mi az, ami biztosan nem történhetett meg?
8. Turistákat kalauzolsz Kréta szigetén. Meséld nekik a krétai palotáról!

51.2. Így nézhetett ki a királyi palota Krétán. Az épületben rengeteg szoba, terem, udvar volt. Nem véletlen, hogy labirintusnak gondolták

21 Köztársaságból egyeduralom

- Elevenítsd fel, milyen tisztségviselők irányították Rómát a köztársaság korai időszakában!
- Melyik volt a legfontosabb tisztség Rómában? Milyen hatalmuk volt?

84.1. Az ókori Itália úthálózata. A rómaiak a meghódított területeken jó minőségű utakat építettek. Melyik két várost kötötte össze a leghíresebb út, a Via Appia?

84.2. Római uralom alatt álló területek a pun háborúk után. Nevezd meg őket az atlasz segítségével!

VÁROSI TISZTSÉGVISELŐK A BIRODALOM ÉLÉN

A kis városból, Rómából, rövid idő alatt birodalom lett. Területe többszöröseire növekedett, alattvalói a legkülönbözőbb népek közül kerültek ki.

Változatlan maradt azonban az irányítás módja: évente cserélődő tisztségviselőknek kellett megoldaniuk az egyre bonyolultabb katonai, gazdasági kérdéseket. **A meghódított területekből tartományok, provinciák váltak.** Ezek irányítását egy-egy hivatali idejét már letöltött tisztségviselőre bízták.

A római tisztségviselők nem kaptak fizetséget a munkájukért. Ráadásul gyakran a saját pénzüket fordították arra, hogy még látványosabbá tegyék az ünnepeket, és ezáltal növeljék népszerűségüket. Amikor aztán a gazdag tartományok élére kerültek, sokan közülük ezt a meggazdagodásra használták fel.

A KATONASÁG HELYZETE

A hódítások következményeként a hadsereg szervezésén is változtatni kellett. **A katonáskodás a római polgárok feladata volt,** főként a kisbirtokosokra épült a hadsereg. Felszereléséről mindenki maga gondoskodott attól függően, hogy mennyi pénze volt.

Kezdetben a harcok Róma közelében folytak, és nem vettek igénybe sok időt. A hódítások folyamán azonban a hadjáratok egyre távolabb zajlottak. **Így a kisbirtokos rómaiak közül sokan tönkrementek. Emiatt akadozott a hadsereg utánpótlása,** hiszen a nincstelenné vált polgárok nem tudtak a felszerelésükről gondoskodni.

84.3. Római katona. Figyeld meg, miből állt a fegyverzete!

Egy consul bevezette, hogy a Rómába költözött **nincstelének is lehessenek katonák**. A szolgálat 16 évig tartott, amely alatt **zsoldot fizettek nekik**. Mikor pedig veteránokként* leszereltek, földet és pénzt kaptak. Mivel a katonáskodás lett a foglalkozásuk, lehetővé vált alapos kiképzésük is.

A római hadsereg zömét nehézfegyverzetű gyalogosok alkották. A **had-sereg alapegysége** a kb. 6000 főből álló **légió*** lett, amely 10 kisebb, mozgékony csapatrészből állt.

85.1. Gladiátorok. A szemben állók fegyverzete eltérő volt, így tették izgalmasabbá a harcot

A RABSZOLGÁK HELYZETE

A rómaiak csaknem mindenütt dolgoztattak rabszolgákat. A hódítások, hadjáratok következtében egyre nőtt a számuk.

Értékük képzettségüktől, erejüktől, életkoruktól függött. **Helyzetük igen különböző volt**. A művelteket tanítóként alkalmazták. Egyesek pénzt is gyűjthettek, gazdáik pedig felszabadíthatták őket. A legrosszabb sors a bányákban és a földeken dolgozóknak jutott.

Különleges helyzetű rabszolgák voltak a **gladiátorok**. Őket fegyveres küzdelemre képezték ki. A **cirkuszi játékokon** egymással vagy vadállatokkal **harcoltak életre-halálra**.

A rabszolgák többször lázadtak fel uraik ellen. A legnagyobb felkelés során egy **Spartacus** [szpártákusz] nevű gladiátor **vezetésével több éven keresztül** sikeresen **harcoltak** a római hadsereg ellen. Végül vereséget szenvedtek.

JULIUS CAESAR

Nagy népszerűségnek örvendett Rómában az előkelő származású politikus, **Julius Caesar** [júliusz cézár]. Amikor megválasztották consulnak, a szenátus hatalmának csökkentésére törekedett.

Hadvezérként jelentős sikereket ért el Galliában, a mai Franciaország területén. Megerősítette Róma uralmát, és újabb gall törzseket igazított le. Átkelt a Brit-szigetekre is. A **területszerzés** Rómának **új adófizetőket**, Caesar és katonái számára pedig **hatalmas zsákmányt jelentett**. Caesar mögött így egy fegyelmezett, vezéréhez hű sereg állt.

A Spartacus vezette rabszolga felkelés

A Spartacus-felkelésről sok érdekességet őriztek meg forrásaink. Tudjuk, hogy néhány gladiátor szökésével kezdődött. A Vezúv hegyére menekültek, ahol a római sereg körülzárta őket. A járhatatlan oldalon, szőlőindákat összefonva és azon leereszkedve menekültek el.

A felkelők serege ezután szinte napról napra nőtt. A felkelés méretéről pontos adatunk nincs, de azt tudjuk, hogy a döntő csatában 60 000 ember maradt holtan a csatatéren. Az elfogottak száma is több ezerre rúgott, és csak igen kevesen menekültek meg közülük.

85.2. Julius Caesar, a hadvezér és politikus. Nevét őrzi az uralkodót jelentő császár szó

A Julianus-naptár

A római naptár a Hold járását követte. Így azonban az év tíz nappal rövidebb volt a valóságosnál. Ennek kiküszöbölésére időnként egy hónappal meghosszabbították az évet. Caesar idejében azonban már 3 hónapot „sietett” a naptár.

Ekkor vezették be a nap járásához igazodó, 365 napos évet. Az új naptárt Julius Caesar nevééről Julianus-naptárnak [juliánusz] nevezzük. Mai naptárunk is ezen alapul.

„A KOCKA EL VAN VETVE”

A fenti híres mondat állítólag akkor hangzott el, amikor Caesar Rómába indult, és hadseregével átlépte az Itália határát jelző folyót, a Rubicont [rubikon]. A szenátus ugyanis felszólította, hogy bocsássa el hadseregét, és anélkül térjen vissza, hiszen hivatali ideje lejárt. Caesar azonban **katonái élén vonult be Rómába**. Rövidesen legyőzte ellenfeleit. A megfélemlített szenátus átadta a hatalmat, **az állam vezetése Caesar kezébe került**.

A hatalmat megszerző Julius Caesar igyekezett megoldani a társadalmi és gazdasági problémákat. **Földet adott a nincsteleneknek, ingyengabonát osztott a szegényeknek, újjászervezte a tartományok adózását.** Jelentős **építkezésekbe fogott**, amelyek munkát adtak az embereknek. **Nevéhez naptárreform is fűződik.**

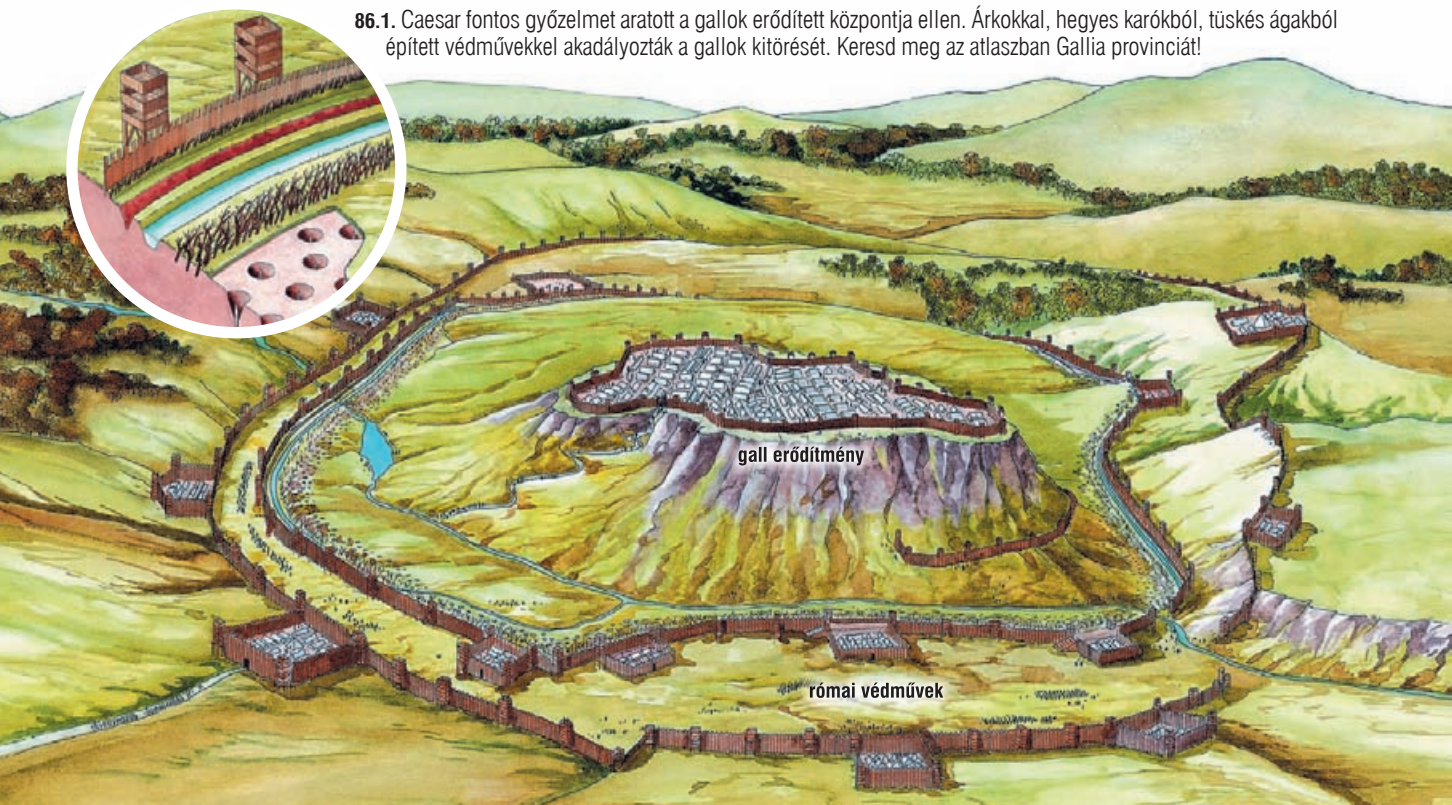
A **köztársaság hívei** azonban nem bocsátották meg neki, hogy egyeduralomra tört: **Kr. e. 44-ben meggyilkolták.**

Az alábbi idézet a diadalmenetekről szól. Mit gondolsz, milyen célok vezették Caesart ezek megtartására? Mi volt az idézetben említett, híressé vált felirat szövege és jelentése?

„A háborúk befejeztével ötször tartott diadalmenetet, néhány napos szünetek közbeiktatásával négyet, majd még egyet. Az első és legfényesebb diadalmenete a galliai volt, az utolsó a hispániai. Mindegyiket más-más díszletekkel tartotta. A galliai diadalmenete napján eltört kocsjának tengelye, és ő csaknem kiesett belőle. Fáklyafény mellett vonult fel a Capitoliumra, a fáklyatartókat jobbról-balról negyven elefánt vitte. A pontusi győzelem diadalmenetében egy feliratot is vittek, mely három szóból állt csupán: Jöttem, láttam, győztem! Ez, a többi felirattól eltérően, nem a véghzvitte tettekre emlékeztetett, hanem a háború gyors befejezésére.”

1. Sorold fel, melyek voltak a birodalom irányításának gondoljai! Milyen újításokkal oldották meg a katonaság problémáit?
2. Indokold meg, hogy miért épp a gladiátorok robbantották ki a legnagyobb római rabszolga felkelést! Ki volt a vezetőjük?
3. Miért volt fontos Caesar számára, hogy hadvezérként győzelmeiket aratott?
4. Képzeljétek el, hogy római rabszolgák vagytok! Mondjátok el egymásnak, milyen volt előző gazdáitoknál a helyzetetek!

86.1. Caesar fontos győzelmet aratott a gallok erődített központja ellen. Árkokkal, hegyes karókból, tüskés ágakból épített védművekkel akadályozták a gallok kitörését. Keresd meg az atlaszban Gallia provinciát!

A Vezúv kincsei (Olvasmány)

Kr. u. 79. augusztus 24-én a régóta szunnyadó Vezúv hatalmas robbanás kíséretében működésbe lépett. A környező lakott települések jó része elpusztult. Herculaneum [herkuláneum] városát a kiömlő, izzó láva öntötte el. Pompejít pedig a három napon át hulló forró hamu- és kőeső pusztította el.

97.1. Pompejiben feltárt falfestmény. Mivel a város a római arisztokrácia kedvelt üdülőhelye volt, sok gazdagon díszített villa is előkerült. A falakon a legszebb megmaradt ókori falfestmények láthatók

97

Az eseményekről szemtanú is tudósít. Tőle olvashatjuk, hogy a tenger először visszahúzódott, a partszegély kiszélesedett, és sok tengeri állat ott rekedt a szárazföldön. A Vezúv fölött borzalmas fekete felhő alakult ki, amin ide-oda cikázó tüzes villámok hasítottak keresztül, hatalmas lángnyelvek csaptak föl. A felhő lassan leereszkedett, és teljes sötétség borult a tájra. Az emberek jajveszékelték. Lassan, eső módjára kezdett hullani a sűrű hamu és az apró kő, amely három nap alatt 7 méter vastagon lepte be Pompejít. A lakosok közül egyesek riadtan menekültek, mások a pincékbe húzódtak be a veszedelem elől, ahonnan aztán nem volt menekvés. Mivel a pusztulás váratlanul érte a lakosokat, az eltemetett város a múlt pillanatfelvételét örökítette meg az utókor számára.

Az elpusztult települést a 15. században találták meg először, és az 1800-as évektől indultak meg a tervszerű ásások. Olyan dolgok tárultak fel, mint például a falra firkált üzenetek, a kocsmái étlap.

97.2. Pompeji romjai. A háttérben a várost elpusztító vulkán, a Vezúv látható

97.3. Az áldozatoknak a vulkáni hamuban megmaradt, gipszből kiöntött lenyomatai

Lovagvárak és lovagias lovagok (Olvasmány)

128.1. A várak lakótornyai később is fontos védelmi szerepet láttak el

128.2. Lovagi vértzet. A lemezpáncél alatt a sebezhető helyek védelmére kis láncszemekből álló sodronypáncélt is viseltek. Ez az öltözék nagy súlya ellenére is viszonylag szabad mozgást biztosított viselőjének

A középkorban a lovagok a társadalom előkelői közé tartoztak. Nem mindegyikük volt gazdag, de külső megjelenésükkel mégis ezt próbálták kifejezni. Nemcsak öltözkük, hanem lakóépületeik is messziről mutatták uruk hatalmát.

A lovagok a 9–14. században várakban éltek. E várak kezdetben inkább magányos lakótornyok voltak. Épülhettek kőből is, de leggyakrabban fából készültek, és sánccal, árokkal vették körbe őket.

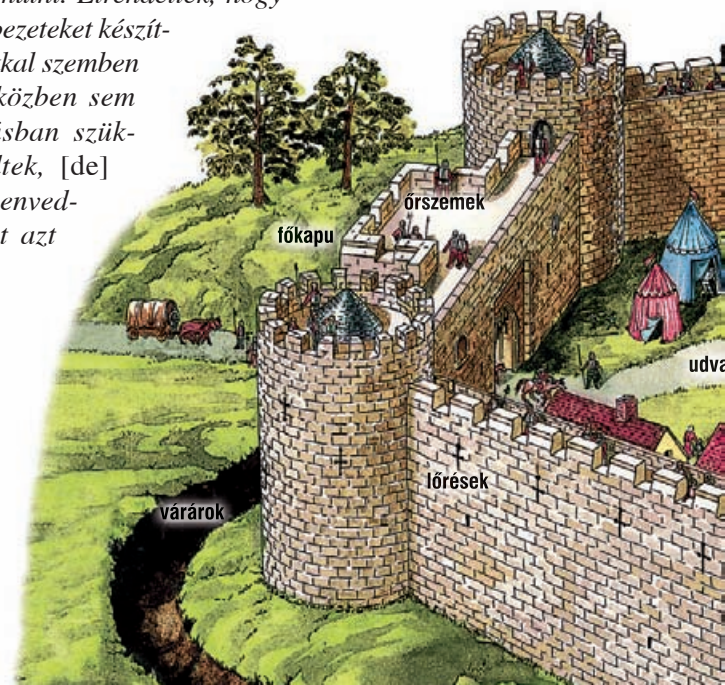
Később a lakótornyokat kőfallal kerítették körül, majd a várat újabb épületekkel, bástyákkal, lakóházakkal, kápolnával bővítették. A várak lakóinak ellátását műhelyek, konyhák, élelemraktárak, pincék biztosították.

A lovagvárak azonban nem voltak kényelmesek. A nagy termeket télen nehezen tudták befűteni, a kis ablakok nem engedtek be elég fényt. Az ágyakon és ládákon kívül más berendezési tárgy szinte nem is volt bennük. A fürdőszobát jó esetben egy külön helyiségben felállított fürdődézsza helyettesítette. A várakat a 13. századtól cserépkályhák, falra erősített textíliák, kisebb faragott bútorok tették otthonosabbá.

A marcona lovagoknak a harcművészet mellett meg kellett tanulniuk a hölgyek társaságában való viselkedés „művészetét” is. A lovagi erények köre idővel bővült a hölgyéért minden veszélyt vállaló lovag képének kialakulásával. Gyakran férjes asszony, esetleg hűbéruruk felesége volt a távolról imádott hölgy, akiért a lovagok párviadalra mentek, akinek szépségéről dalokat zengtek.

Az alábbi forrás Jeruzsálem ostromát meséli el. Figyeld meg, hogy milyen ostromgépeket használtak a város bevételekor!

„Mikor látták, hogy nehéz lesz [a várost] elfoglalni, ostromlétrákat készítettek, hogy ezek segítségével egy bátor roham után a falakon át a városba tudjanak nyomulni. Elrendelték, hogy a mesteremberek gépezeteket készítsenek. Ezeket a falakkal szemben állították fel. Ezenközben sem kenyérben, sem húsban szűkséget nem szenvedtek, [de] igen nagy hiányt szenvedtek ivóvízben, ezért azt

129

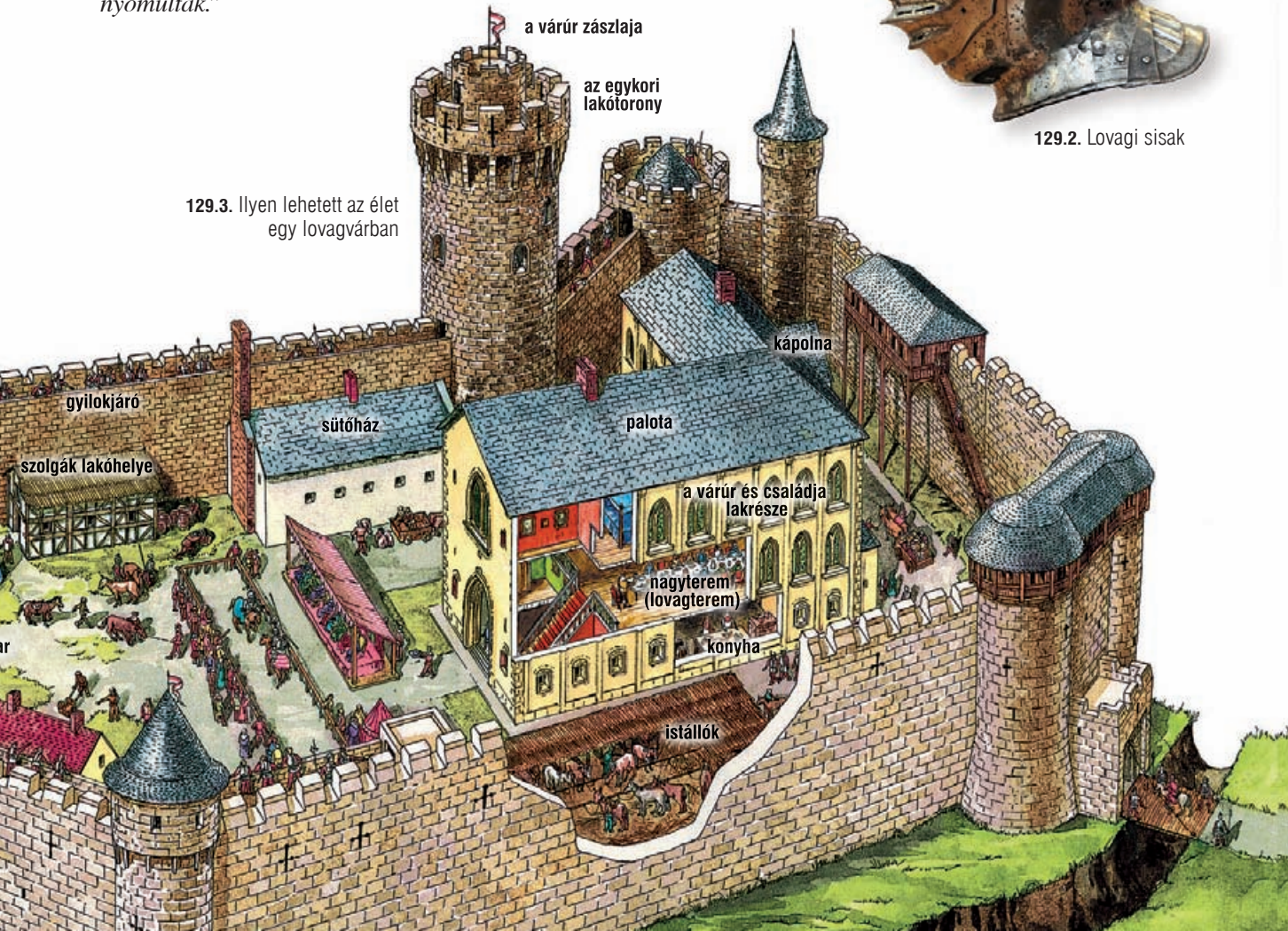
129.1. Lovagok harca. A mondabeli híres angol lovagot, a halálos sebet kapó Arthur királyt ábrázolja a kép. Milyen járművel szállítják el a sebesült uralkodót?

négy-öt mérföld távolságból tömlőkben szállították nagy keservesen az ostromló sereghez. A következő napon aztán faltörő kosaikkal a falat végül is egy helyen bedöntötték. Egy bástyatorony azon a falon, amelyre [a keresztések] ügyesen tüzet vetettek, lassan égni kezdett, [majd] a tűz és a füst olyan erőre kapott, hogy a városbeliek közül senki nem tudott megmaradni a falakon. A frankok tehát déltájban kúrtharsogás közben a városba nyomultak.”

129.2. Lovagi sisak

129.3. Ilyen lehetett az élet egy lovagvárban

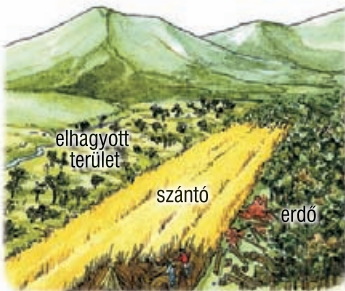

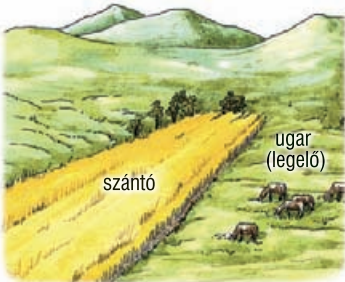
34 A falvak és lakóik

- Mikor jelent meg a földművelés és az állattenyésztés a történelemben?
- Kik művelték a földet az ókorban? Milyen eszközök álltak a rendelkezésükre?

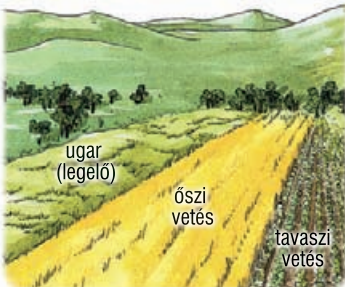
vad talajváltó művelés

kétnyomásos művelés

háromnyomásos művelés

130.1. Művelési módok a középkorban

A GAZDÁLKODÁS ÉS ANNAK ESZKÖZEI

A gazdálkodás Európában a középkor elején egyrészt az ókori római hagyományokat, másrészt a betelepülő népek kezdetlegesebb módszereit követte.

A vad talajváltó művelés során erdőirtással, égetéssel új területeket tettek művelhetővé. Ezek azonban hamar elvesztették termőképességüket. Ekkor újabb földterületet tisztítottak meg, a régit pedig elhagyták.

Ezt váltotta fel fokozatosan a nyomásos gazdálkodás, mely római hagyományokon alapult. **A kétnyomásos rendszerben** évente váltva a megművelt föld egyik felét bevetették gabonával, a másik részét pihentették. Ezt leggyakrabban legelőnek használták, s így a föld trágyázását is megoldották, amivel növelték a termőképességét.

A háromnyomásos művelésnél a földet harmadolták: egy része pihent, másik részében ősze, harmadikban tavasszal vetett gabona vagy zöldség termett. Egy korabeli mondás szerint egy harmadrész adja a kenyeret, egyharmad a levest.

A földművelésben az ekétől függött az, hogy milyen mélyen tudják megforgatni a talajt. Így amikor a könnyű faekét felváltotta a vas alkatrészekből álló, ökrökkel vontatott **nehézeke**, jelentősen nőtt a megtermelt gabona mennyisége. Ha aratáskor **sarló helyett kaszát használtak**, a munka is gyorsabban haladt. Az állatokkal kitapostatott gabonát aztán malmokban őrölték meg. Jelentős előrelépés volt a **szügyhám*** elterjedése, mert ennek alkalmazásával **megnőtt az állatok húzóereje**.

Főként sertést és szarvasmarhát tenyésztettek. A szárnyasok tartása is fokozatosan elterjedt. A disznókat az erdőben makkoltatták, a többi állat számára a legelők, rétek biztosítottak takarmányt. Az emberek sok állati eredetű ételt (szalonnát, zsírt, sajtot, tejet) ettek. Nagy szerepe volt a halászatnak is, hiszen például böjt idején csak halat lehetett fogyasztani.

aratás, birkanyírás

szőlőszüret

vetés, boronálás

A GAZDÁLKODÁS SZÍNTERE, AZ URADALOM

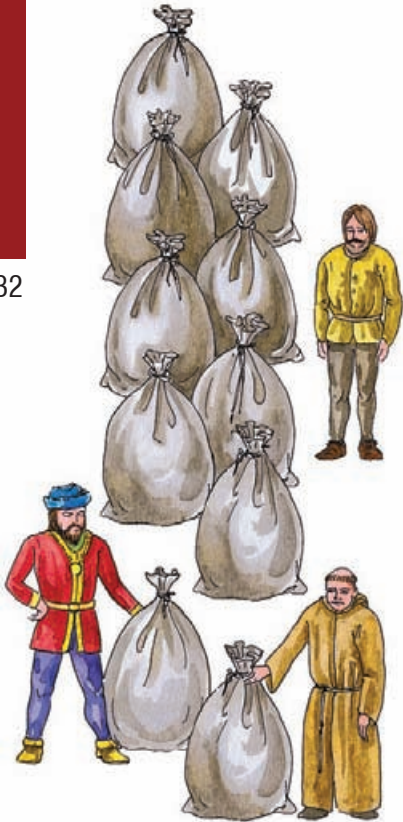
A folyamatos háborúk miatt a 6. századra **Európa népessége jelentősen csökkent**. Kevés volt a munkáskéz, ezért **befogadták a birtokokra a földdel nem rendelkező szabadokat**. Földterületet kaptak használatra, **cserébe a termény egy részét kellett adniuk**. A föld ura csak annyi területet tartott saját művelésben, amennyi családjá ellátására kellett. Ezt szolgálkkal műveltette meg, akiknek cserébe kisebb földterületeket, úgynevezett telkeket juttatott.

A 10. századra a gazdálkodás főként az így létrejövő uradalmakban folyt. Az **uradalom a földesúr saját használatra megtartott földjeiből, az úgynevezett majorságból, illetve a parasztoknak művelésre kiosztott telkekből állt**.

131.2. Az uradalom központja a földesúr lakóhelye, az udvarház volt. Körülötte álltak a terménytároló épületek, a sütőde, a sörfőzde, a malom és a préház. Az uraság földjei ezek körül terültek el, sokszor nem egy tömbben, hanem szétszórva. A telkek sem egybefüggő földet jelentettek. A parasztok háza és az azt körülvevő kert volt a belső telek. A nagyobb rész, a külső telek (szántó, rét, szőlő) a falvak határában feküdt

131.1. Falusi munkák ábrázolása egy korabeli könyvben. Balról a második képen jól megfigyelhető a nehézeke, a jobb szélső képen pedig a szügyhám alkalmazása. Milyen állatokat használtak igavonásra?

132.1. A tized és a kilenced. A paraszt által megtermelt javakat tíz részre osztották. Ebből egy rész (a tizedik tized) az egyházá, általában egy rész (a kilencedik tized) a földesúré lett

SZOLGÁK, SZABADOK, JOBBÁGYOK

A földesurak a használatra kiosztott telkekért cserébe úgynevezett járulékokat kaptak.

A szabadból lett parasztok terményük egy részével fizettek uruknak, ez volt általában a kilenced. A megtermelt javak tizede pedig az egyházat illette meg.

A szolga származásúak elsősorban munkajáradékkal* tartoztak. Minden héten néhány napot az úr saját használatra megtartott földjén kellett dolgozniuk. Ez volt a robot. Ezt vagy kétkézi munkával teljesítették, vagy ígás állatokkal végezték (pl. szántás, szállítás). Főleg a nagy munkák idején (pl. aratáskor) okozott nehézséget ez számukra, hiszen ekkor saját kis földjükön is akadt elég tennivaló.

A járadékok harmadik formájaként az alávetetteknek pénzt is kellett fizetniük. Ilyen formában szedték be például a földbért.

Az esküvők, lovaggá avatások vagy egyházi ünnepek alkalmával a parasztoknak ajándékot kellett vinniük a földesúr számára.

A 10. századra a paraszti népességben már nem volt különbség szolgák, illetve szabad eredetűek között. Ekkortól jobbágyoknak nevezzük őket.

A jobbágyok egyrészt gazdaságilag függtek a földesuraktól. A művelésre kapott földterület, a jobbágytelek ugyanis az úré volt. Másrészt a személyi függés jellemezte a viszonyukat. Az úr bíraskodott a jobbágya felett, megtilthatta elköltözését, sőt még a házasságkötéshez is az ő engedélyére volt szüksége.

A jobbágyok terhei vidékenként és az idők folyamán is változtak. Előfordult, hogy súlyos helyzetük elől menekülve szökéssel próbálkoztak. Elégedetlenségük néha parasztfelkeléshez vezetett.

A következő forrás egy latin nyelvet oktató tankönyvből való, amelyben az egyes mesterségek gyakorlóit mutatkoznak be párbeszéd formában. A szöveg alapján sorold fel, milyen munkákat kellett elvégeznie egy jobbágynak!

„– Mit mondasz te, szántóvető? Miképp gyakorlod te a mesterségedet?

– Ó, uram, nagyon sokat dolgozom. Kihajtom pirkadatkor a marhákat a legelőre, és az eke elé fogom őket. Nem lehet olyan kemény a tél, hogy otthon merjek maradni, mivel félek az uramtól. Miután befogtam a marhákat és felerősítem az ekevasat az ekére, mindnap egy egész szántóföldet fel kell szántanom, vagy még többet.

– Van-e társad?

– Van egy fiú, aki egy bottal ösztökéli a marhákat. Neki szintén rekedt a hangja a hideg és a kiabálás miatt.

– Mit teszel ezenkívül egy nap?

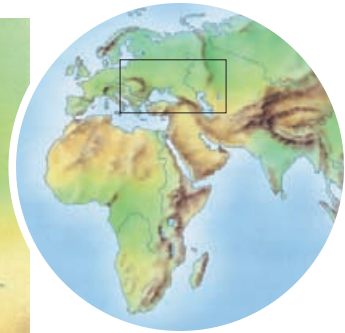
– Bizony sok dolgom van. Meg kell töltenem a marhák jászlát szénával, meg kell itatnom őket, és kihordanom a trágyájukat.

– Ó, valóban rengeteg munkád van.”

1. Hasonlítsd össze a művelésmódokat a 130. oldal rajzai alapján! Miért volt előnyösebb a nyomásos gazdálkodás a vad talajváltó művelésmódnál? Melyik művelésmód esetén hasznosították a legtöbbet a rendelkezésre álló területtől?
2. Folytasd a felsorolást: sarló, kasza...!
3. Képzeld el, hogy földesúr vagy, és a birtokod élére keresel irányítót! Magyarázd el neki, hogy néz ki az uradalom, és mit kell majd tennie!
4. Milyen terhek sújtották a jobbágyokat a 10. században? Sorold fel a járadékformákat!
5. Középkori jobbágyként mesélj a mindennapjaidról! Elégedett vagy a sorsoddal? Válaszod indokold is!

39 A magyar nép vándorlása

■ Hogyan csoportosíthatjuk a történelmi forrásokat?

151.1. A magyarság vándorlásának állomásai

MAGNA HUNGARIA

A magyarok az őshazából a feltételezések szerint a Volga és a Káma folyók találkozásához költöztek. Ezt a területet később Magna Hungariának (nagy vagy régi Magyarországnak) nevezték. Az akkori szállásterületek pontos helyét igen nehéz meghatározni, hiszen a vándorló életforma miatt kevés nyomot hagytak maguk után. A rendkívül kevés forrás miatt a Kr. e. 8. századtól a Kr. u. 8. századig tartó időszakot a magyarság történetében „fehér foltnak” nevezik.

LEVÉDIA

A Kr. u. 8. században Magna Hungariából a magyarok nagy része délnyugati irányba vándorolt tovább. Ebből a korból már írott forrásokat is ismerünk. Bizánci források szerint a magyarok a Levédiának nevezett helyen laktak, a Don folyó környékén. A szálláshely vezérükről, Levediről kapta nevét. „Levedi a magyarok első vajdája*”, azaz törzseik vezetője volt.

A magyarok törzsszövetségét hét törzs alkotta. Ezek nevei: Nyék, Megyer, Kér, Kürtgyarmat, Tarján, Jenő, Keszi.

Ez a törzsszövetség azonban nem volt független, a Kazár Birodalom fennhatósága alatt állt. Oldalukon számos hadjáratban is részt vettek. Egy ilyen alkalommal kerültek szembe a magyarok a besenyőkkel. Vereget szenvedtek, és nyugatabbra költöztek. Csatlakozott hozzájuk a kazárok egy része is, akik fellázkodtak a birodalom ellen. Ők voltak a kabarok. A költözéssel a magyarok kikerültek a kazár fennhatóság alól.

ETELKÖZ

A honfoglalás előtti utolsó szálláshely a Kr. e. 9. században Etelköz volt. Ez a Kárpátoktól keletre, a Dnyeper és a Dnyeszter folyók vidékén lehetett. A név jelentése folyóköz, mely szintén a földrajzi környezetre utal.

151.2. Fémből készült, díszes tarsoly-lemez. Csupán ennyi maradt meg az előkelők apró használati tárgyait tartalmazó börtokból, a tarsolyból

152.1. Az állatalakok és a növényi motívumok gyakran megjelennek az ötvöstárgyakon

152.2. Aranyozott ezüstveretekkel díszített szablya. Valószínűleg egy előkelő lehetett

A környező földművelő népektől **átvették a zöldség- és gabonatermesztés alapjait**. Állandó szállásaik a megművelt földek közelében voltak. **Csak az állatokat hajtották el a távolabbi legelőkre. Így alakult ki a félnomád életmód.**

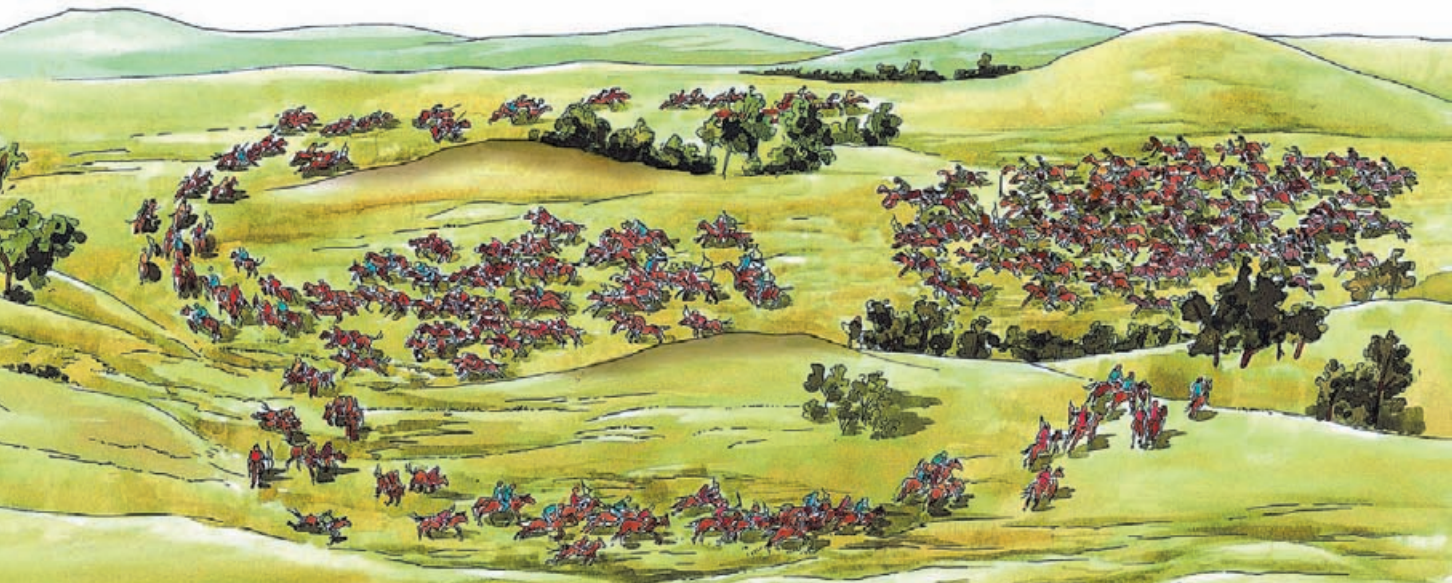
A krónikák megőrizték számunkra a **törzsek szövetségkötését Etelközben. Ez az ún. vérszerződés**. A vérszerződést egy középkori krónikásunk így írta le: „Tehát a hét férfiú szabad akaratából és közös megegyezéséből Ügyek fia Álmos [...] személyében fejedelmet és parancsolót választott magának és fiai fiainak is. [...] Akkor az említett férfiúk megerősítették Álmos fejedelemnek tett esküjüket: pogány módra vérüket egy edénybe folyatták.”

152.3. A vérszerződés, ahogyan a későbbi korok művésze elképzelte

Ezzel a valójában rokonságban nem lévő törzsek testvérré fogadták egymást, a közöttük lévő kapcsolatok szorosabbak lettek. **A törzsszövetség élére Álmost választották. Ő az első, akit forrásaink fejedelemnek* neveznek**. Fia, Árpád volt a magyar királyok „ősapja”. A **fejedelem** mellett a legnagyobb hatalma a hadsereget ténylegesen irányító fővezérnek volt.

152.4. A magyarok kedvelt hadicsele volt, hogy megfutamodást színleltek, majd hátra támadták az ellenséget

153.1. Ősi mesterségeket űző mai kézművesek: bőrrős, nemezkészítő és nyergesmester

A MAGYAR HARCMODOR

Gyakran indítottak zsákmányszerző hadjáratokat. Ezeknek a megszervezése és végrehajtása csak úgy volt lehetséges, ha a törzsek szoros szövetségben, egy vezetővel az élükön vonultak hadba.

Az etelközi magyarság félelmetes ellenségnek számított. A könnyűlovas harcmódorra jellemzően gyors lovaikon, kitűnő fegyvereikkel ugyanis igen gyakorlottan harcoltak. A legfélelmetesebb fegyverük az íj volt. **Gyakran cselhez folyamodtak:** menekülést színlelve maguk után csalták az ellenséget, majd gyorsan megfordulva bekerítették és legyőzték őket.

Etelközből délre, északra és nyugatra is vezettek hadjáratokat. **Többször is harcoltak idegen uralkodók felkérésére** szövetségesként. Ilyenkor a fizetségük az volt, hogy részesültek a zsákmányból.

153.2. Hátrafelé nyilazó, magyarnak tartott harcos egy itáliai falfestményen

Konstantin császár a VII. volt ezen a néven a Bizánci Birodalomban. Neve mellett hivatalos jelzőt is viselt: Bíborbanszületett. Ezt a megtisztelő nevet csak azok a fiúgyermekek kapták, akik a császári palota vörös márvánnyal borított termében jöttek a világra, édesanyjuk pedig császárné volt. Konstantin a fia számára megírta, hogyan kell a birodalmat kormányozni és hogyan kell a határokon megjelenő népekkel bánni. E műből származik a következő részlet, amely Levédiáról szól. Ki volt a türköknek nevezett magyarok vezetője? Milyen életmódra utal az a kifejezés, hogy „együtt vonulnak a sarjadó fűvel”? Milyen földrajzi környezetben éltek?

„A türkök hét törzsből állottak, de sem saját, sem idegen fejedelem felettük soha nem volt, hanem valamiféle vajdák voltak közöttük, akik közül az első vajda volt a fent említett Levedi [...].

Főnökük 20 ezer lovassal vonul ki. Sátraik vannak, és együtt vonulnak a sarjadó fűvel és a zöld vegetációval. Országuk kiterjedt. Amikor eljönnek a téli napok, mindegyikőjük ahhoz a folyóhoz húzódik, amelyikhez éppen közelebb van. Itt marad télire és halászik. A téli tartózkodás ott alkalmasabb számukra. A magyarok országa bővelkedik fáknak és vizekben.”

1. Hol feltételezik a tudósok a magyar őshazát és Magna Hungariát? Miért nehéz meghatározni ezek pontos helyét?
2. Gyűjtsetek legalább tíz olyan helységnevet, amelyben szerepel valamelyik törzs neve!
3. Mondd el, hogy milyen volt a magyarok viszonya a szomszédaikkal!
4. Képzeljétek el, hogy jelen voltak a vérszerződés megkötésénél! Hazatérve meséljétek el, hogy mi történt! Azt is magyarázzátok el, miért volt szükség a szövetségkötésre!

42 Az államalapítás

- Milyen hatással voltak a kalandozó hadjáratok a törzsfők hatalmára?
- Mi jellemezte a honfoglaló magyarság hitvilágát?

162

162.1. Géza fejedelem ábrázolása a *Képes krónikában*

162.2. István uralkodása végén 10 egyházmegye lehetett Magyarországon

Gizella királyné

István néhány évvel királlyá koronázása előtt vette feleségül a német hercegnőt, Gizellát. Az esküvőre valószínűleg Bajorországban került sor.

Gizella a férjénél néhány évvel fiatalabb volt, karsú, magas termetű. Népes kísérettel, papokkal és lovagokkal érkezett Magyarországra. Valószínűleg fontos szerepet játszott a keresztény hit terjesztésében. Hű társa volt Istvánnak. Több lánya mellett két fia is született, de nagy fájdalomra ők korán meghaltak.

István halála után szinte rabként tartották, javaitól megfosztották. Idős korában hazatért, a passai [passzau] kolostor főnöknője lett, és itt is halt meg 75 éves kora körül.

GÉZA FEJEDELEM

A magyar keresztény állam megalapítója a hagyomány szerint I. (Szent) István. Apja, Géza fejedelem előrelátó politikája nélkül azonban István nem járhatott volna sikerrel.

Géza megerősítette a fejedelmi hatalmat. Békére törekedett saját fejedelemségében és a szomszédaival is. Ehhez főként **két eszközt használt: a házasságkötést és a keresztény hitre térítést.**

Saját házasságával a belső békét biztosította: feleségül vette az erdélyi törzsfő lányát, Saroltot. Lányait európai uralkodói családokba adta férjhez, s így a lengyel, a bolgár és a velencei kapcsolatok erősödtek. **Fiának pedig Gizella német hercegnőt kérte feleségül.** Gizellával térítőpapok és lovagok érkeztek az országba.

Géza hozzákezdett a magyarok keresztény hitre térítéséhez. Fiát, Vajkot is megkereszteltette, aki a keresztységben az István nevet kapta. Elősegítette bencés szerzetesek letelepedését Pannonhalmán.

Bár békére törekedett, a hatalma megerősítéséért gyakran kellett harcolnia is az országban belül.

A KORONÁZOTT KIRÁLY

Géza halálával a fejedelmi hatalom 997-ben Istvánra szállt. Ekkor még nem volt egyértelmű, hogy a fejedelem hatalmát fia öröklí. Az ősi szokások szerint ugyanis a legidősebb férfirokon, Koppány követte volna Gézát a trónon. Az összezapást nem lehetett elkerülni. István mellett hívei és a feleségével jött német haderő állt. Koppányt a pogány magyarok támogatták.

Végül István győzött. Ellenfelei elrettentésül négyfelé vágatta a csatában elesett Koppány testét.

Ezt követően István a magyar királyság létrehozásán fáradozott. A korabeli szokások szerint ehhez meg kellett koronáztatnia magát. Valószínű, hogy „a [német-római] császár kegyéből és biztatására” koronát és áldást a pápától kapott. (A pápa által küldött fejék nem azonos a mai Szent Koronával. István koronája a paláston látható egyszerű abroncskorona lehetett.) Az ünnepélyes szertartást 1000-ben tartották. Ezzel I. István (1000–1038) keresztény király lett, népét az európai népek közösségébe emelte. (Ettől kezdve a királyok neve mellett uralkodásuk időtartamát tüntetjük fel.)

A koronázással István nem vált azonnal az egész ország urává. Az erdélyi törzsfő, Gyula legyőzésével hamarosan megszerezte az ország keleti része feletti hatalmat. A Maros menti területeket viszont csak uralkodása vége felé tudta behódoltatni.

István király Magyarországot uralkodása végére nyugati mintájú királysággá szervezte. Az európai uralkodókhhoz hasonlóan törvényeket hozott, pénzt veretett. Kialakította az államszervezetet, a királyság központjává Fehérvárt (a mai Székesfehérvárt) tette. Államát a keresztény egyházszervezet kiépítésével is megerősítette.

MEGYÉK, ISPÁNSÁGOK, PÜSPÖKSÉGEK

Mivel István hatalmas területeket birtokolt földesúrként, gondoskodnia kellett a királyi birtokok irányításáról. Emellett királyként az ő kötelessége volt az ország területének védelme és az igazságszolgáltatás is. E feladatok megoldására István király kettős szervezetet hozott létre.

Saját birtokain várispánságokat szervezett. Ezek a várhoz tartozó birtokot és az ott élő várnépeket irányították. A várnépek békeidőben a földeket művelték, de ha kellett, akkor katonáskodtak is.

István király nyugati mintára vármegyéket hozott létre. A vármegyék a területükön élő összes ember felett gyakorolták a hatalmat, tehát nemcsak a királyi birtokok, hanem a földesúri és az egyházi földek lakói felett is. A kétféle szervezetet az ispán személye kapcsolta össze. Ő állt ugyanis a vármegye élén, tehát képviselte a királyt, bírászkodott. Ugyanakkor ő irányította a katonáskodó várnépeket is.

A vármegyerendszerre épült rá az egyházi szervezet. István király uralkodása alatt valószínűleg tíz püspökséget alapított.

Az egyházszervezésben a legfontosabb eredmény az önálló esztergomi érsekség létrehozása volt. Ez azt jelentette, hogy a magyar püspökök nem tartoztak idegen (pl. német) érsek irányítása alá.

Az egyház a király hatalmának támasza volt. István ezért adományokkal támogatta az egyházat, előírta a tized fizetését, és azt, hogy minden tíz falu építsen egy templomot. Törvényben kötelezett mindenkit a vasárnapi templomba járásra is.

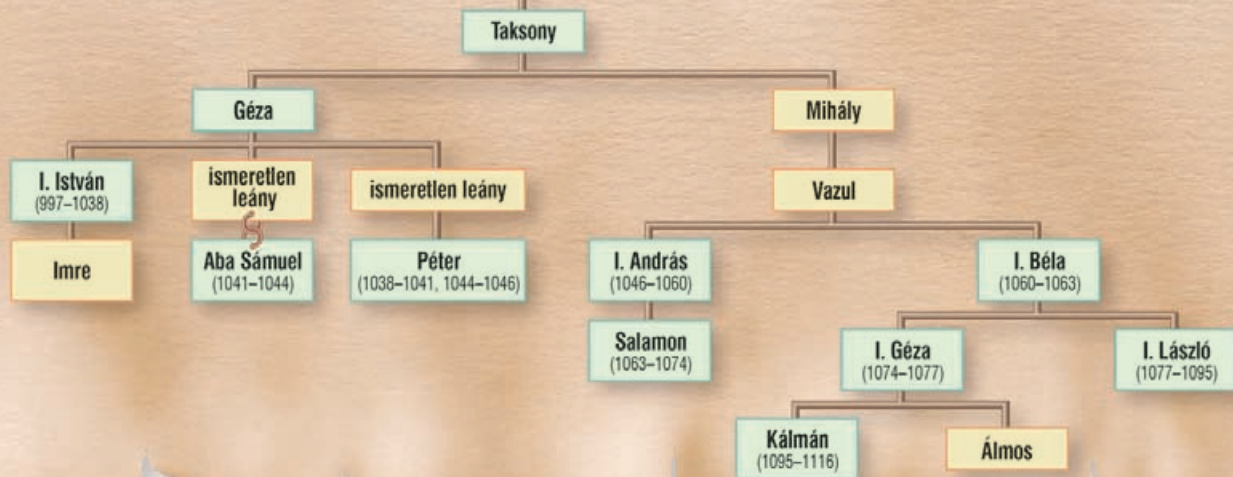
163.1. István ábrázolása a koronázási paláston. Figyeld meg a koronáját!

163.2. István névjele a király latin nevét (Stephanus rex – István király) rejti

163.3. I. (Szent) István király szobra a budapesti Hősök terén. Hasonlítsd össze a koronát a fenti képen láthatóval!

164.1. Az Árpád-ház családi kapcsolatai Taksonytól Könyves Kálmánig

164.2. Imre herceg temetése és Vazul megvakítása a *Képes krónikában*

A TRÓNUTÓDLÁS

Apjához hasonlóan István király is békés külpolitikára törekedett. Így nem véletlen, hogy **királyságát csupán egy** jelentős hadjárat fenyegette. Német **támadás érte** az országot, **amelyet** azonban István **katonái visszavertek**. Uralkodása tehát minden tekintetben sikeres volt.

A trónutódlás kérdését azonban nem tudta megnyugtatóan megoldani. **Egyetlen még élő fiát, Imre herceget** egy vadkanvadászaton **végzetes baleset érte**. Fia elvesztése nagyon megviselte az öregedő királyt. **Olyan utódot kellett keresnie, aki nem fordítja vissza az ország fejlődésének irányát**. Saját unokatestvérét, **Vazult**, aki feltehetőleg összeesküvéssel akart a trónra jutni, **megvakíttatta, fiait pedig száműzte**.

164.3. István ezüstpénze. Próbáld meg elolvasni a felíratát!

Az alábbiakban István törvényeiből olvashatsz. Figyeld meg, milyen társadalmi csoportokat neveznek meg a törvénycikkek! Milyen gondokat akart ezekkel a törvényekkel orvosolni?

„Az akarjuk, hogy a püspököknek legyen hatalmuk az egyházi dolgokról gondoskodni. [...] akarjuk, hogy a világiak is [...] engedelmessékedjenek a püspököknek az özvegyek és árvák védelmezése érdekében. [...]”

Ha tehát valakit pap vagy ispán úrnapiján [vasárnap] dolgozva talál, akár ökrökkel, vétessék el attól az ökör. Ha valaki az egész kereszténység által megtartott hatodik napon [pénteken] húst evett, egy hétig fénytől elzártan étkezzék.

Ha valaki szabad más szolgálólányának házasságát választotta, a szolgálólány urának tudomásával, szabadságát elvesztvén örök szolgává tétessék. [...]

Ha valaki ellenségeskedés során a másik építményeit tűzzel elhamvasztotta, elrendeltük, hogy mind az építményeket állítsa helyre, mind azt, ami házieszköz elégett, ráadásul fizessen hat tinót [fiatal szarvasmarhát], negyven solidus [aranypénz] értékűt.”

1. Igazold az állítást! „Géza előrelátó politikája nélkül Istvánnak nehéz dolga lett volna.”
2. Képzeld el, hogy középkori krónikáíró vagy! Néhány mondatban foglald össze István király uralkodásának jelentőségét!
3. Kik tartoztak a várispánság, illetve a vármegye alá? Miért két szervezet jött létre? Mi kapcsolta össze ezeket?
4. Nézd meg a térképen, hol voltak István püspökségei!
5. Vitassátok meg, hogy jogosan tartott-e igényt a fejedelmi trónra Koppány!

43 Szent István örökében

- Hogyan változott a kalandozások hatására a magyar társadalom?
- Milyen jogra hivatkozva követelte magának Koppány a fejedelmi hatalmat Istvánnal szemben?

KORONA ÉS KARD

István halála (1038) után az országban viszályok támadtak. Egyrészt harc indult a királyi trón megszerzéséért, mert a trónöröklés rendje még nem szilárdult meg. Másrészt a magyarság nehezen szokott hozzá az új rendhez. Leginkább az egyházat és annak képviselőit, a papokat támadták.

165.1. A Szent István halálát követő trónharcok egyik állomása: Orseolo Péter győzelme Aba Sámuel felett. Sámuelt menekülés közben meggyilkolták. Nézd meg a 164. oldalon lévő ábrán, hogyan kapcsolódott a két uralkodó az Árpád-házhoz!

Vata vezetésével pogánylázadás tört ki. A csatározások során ölték meg Gellért püspököt.

A lázadás után a trónra Vazul két fiát hívták meg: **Andrást és öccsét, Bélát. András lett az uralkodó**, öccsének, a hercegnek pedig átengedte az ország egy részét. Mivel András saját fiát szánta utódául, ezért próbára tette Bélát: ha a hercegséget jelentő kardot választja, életben marad, de ha a koronát, halál fia.

„Miklós, aki a palota ajtaját őrizte, mindent hallott, [...] ezt súgta a hercegnek: »Ha élni akarsz, vedd a kardot!« Mikor a herceg belépett, látta, hogy a korona a karddal együtt a király előtt fekszik, és elcsodálkozott ezen. A király felemelkedett fektében, és így szólt: »Herceg, én megkoronáztattam a fiamat, de nem kapzsiságból, hanem az ország békéje érdekében. [...] Te azonban tégy szabad akaratod szerint: ha a királyságot akarsz, vedd a koronát, ha a hercegi hatalmat, vedd a kardot, az egyiket engedd át a fiamnak.« A herceg most már megértette Miklós ispán szavait. »Legyen a korona a fiadé, és add nekem a hercegi hatalmat!«” – meséli a Képes krónika*.

Szent Gellértről

Gellért előkelő velencei családból származott. Gyermekkorában betegsége miatt szülei fogadalmat tettek: ha felgyógyul, szerzetesnek adják.

A fiú tanulmányai befejezése után a Szentföldre* indult zarándoklatra. Az Adria-tengeren vihar támadt, s ki kellett kötniük. Ekkor találkozott a pannonhalmi apáttal, aki mesélt neki Szent István országáról.

Ezután Magyarországra jött, ahol Imre herceg nevelője lett. Később a király a csanádi püspökség élére helyezte.

A Vata-féle pogánylázadás során vesztette életét. A lázadók egy taligára ültették, és letaszították a Kelen-hegyről. Ez a budapesti hegy ma a püspök nevét viseli.

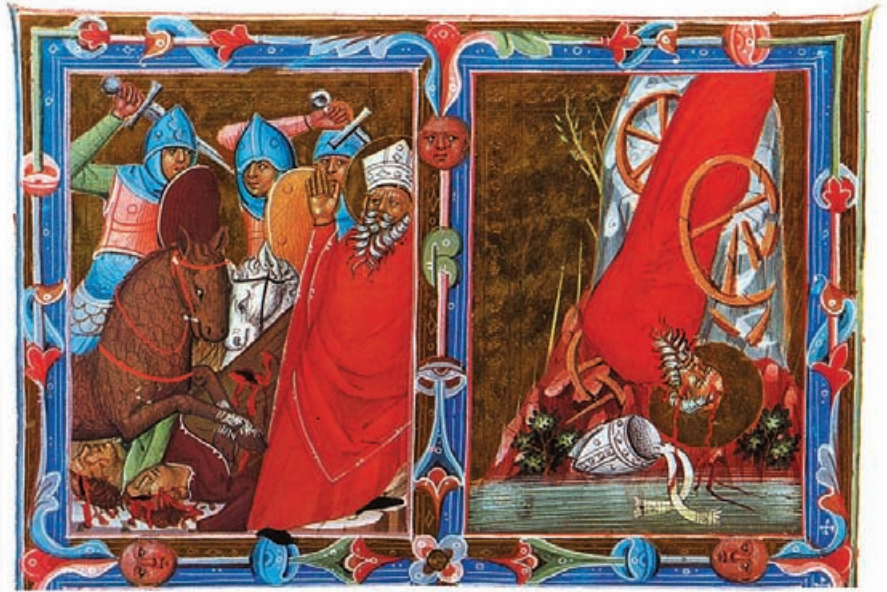
Gellértet István királlyal és Imre herceggel együtt avatták szentté.

165.2. Korona vagy kard?
Miniatúra* a Képes krónikából

166.1. I. Géza arcképe a Szent Koronán. A feltételezések szerint az ő felesége kapta a korona alsó részét Bizáncból

166.2. Gellért püspököt (a későbbi Szent Gellértet) Vata és követői ölték meg

Ezután **Béla** mégis külföldre menekült, ahonnan hamarosan haddal tért vissza. **Legyőzte I. Andrást, és elfoglalta a trónt.**

I. Béla király gyermekei közül ketten is a trónra kerültek. Az idősebb, **I. Géza király** a bizánci császárral ápolt jó kapcsolatokat. Tőle **kaphatta** (talán felesége számára) **a ma ismert Szent Korona alsó részét.**

LÁSZLÓ, A LOVAGKIRÁLY

István halála után tehát az országot folyamatos trónharcok, pogánylázadások és külső támadások dúlták fel. Béla másik fia, **I. László király 1077-ben lépett trónra. Az ő uralkodása idején szilárdult meg a rend.**

László intézkedései három fő irányt követtek. **Törvényeivel a magyar társadalom legsúlyosabb kérdéseit próbálta megoldani.** Ugyanis a társadalom nagy részét alkotó **szabadok** egyre inkább elszegényedtek. Azt azonban nehezen fogadták el, hogy egy földesurat szolgáljanak. Ezért **gyakran megszöktek, és vidékről vidékre kóboroltak, vagy elvették más tulajdonát.**

A király megtiltotta a kóborlást, a tolvajokkal szemben pedig rendkívül szigorú törvényeket hozott. Aki egy tyúk értékénél többet lopott, azt felakasztották. Kisebb lopásért csonkítás vagy súlyos pénzbüntetés járt.

A másik irány az egyház erősítése volt, ebben a király I. Istvánt választotta példaképül. **Új püspökségeket alapított. Elérte a pápánál István király, Imre herceg és Gellért püspök szentté avatását.** Tevékenysége, mély vallásossága, a pápával ápolt jó kapcsolata Istvánhoz méltó uralkodóvá tették. Később Lászlót is szentté avatták.

166.3. I. (Szent) László (1077–1095) ereklyéjét tartalmazó aranszobor

Harmadrészt jelentős külpolitikai sikereket ért el. Uralkodása alatt kezdődött a magyar királyság terjeszkedése: **meghódította Horvátországot**. Lászlót az utókor lovagkirályként emlegette.

KÖNYVES KÁLMÁN URALKODÁSA

Mivel László királynak nem volt fiú utóda, ezért **unokaöccse, Kálmán követte a trónon**.

Őt (valószínűleg gyenge testalkata miatt) **eredetileg papnak szánták**. Latinul tudó, írásban és olvasásban is jártas királyunk **műveltségét kivételesnek számított** akkoriban. Ezért kapta később a Könyves melléknevet.

Kálmán király folytatta elődje munkáját, de **törvényeiben enyhült a szigor** a tolvajokkal szemben. Kálmán törekedett a királyi birtokok és bevételek megőrzésére. Kálmán katonai téren sem maradt el Lászlótól, **meghódította Dalmáciát**.

167.1. Könyves Kálmán (1095–1116) ábrázolása a *Képes krónikában*. A későbbi, vele szemben ellenséges krónikák nyomán alakult ki az a hamis kép róla, hogy püpos és dadogó volt

167

Az alábbiakban cikkelyeket olvashatsz László és Kálmán törvényeiből. Figyeld meg, hogy egyformán büntet-e mindenkit a törvény!

László törvényeiből:

„Ezek után kérdezzék meg az összes előkelőktől és a néptől, nem tudnak-e valamely lopásról hírhedt falut, és ha ezek valamely falut megneveznek, szólítsa fel a király követe a falubelieket, hogy akiket a faluban tolvajnak ismernek, azokat adják ki. Egész Magyarország főemberei megesküdtek, hogy a tolvajt nem kímélik.

Ha valamely szabadot lopáson érnek, akasszák fel. Ha pedig a tolvaj, hogy meneküljön az akasztófától, a templomba fut, kihozván vakítsák meg. A lopáson ért rabszolgát, ha nem menekül a templomba, miként a szabadot, akasszák fel. Az olyan rabszolga vagy szabad ember, aki libát vagy tyúkot lop, fél szemét veszítse. Ha egyházi rendű személy libát, tyúkot, gyümölcsöt vagy ehhez hasonlót lop, csupán a mester fenyítse vesszőzéssel, de amit lopott, adja vissza. Ha valamely szabad tíz dénár értékűt lop, akasszák fel, ha tíz dénárnál kisebb értékűt lopott, tizenkétszeresen adja vissza, és egy ökröt fizessen. A rabszolga pedig adja meg kétszeresen és orrát veszítse. [...]

A régiség miatt elhagyott templomokat a püspök építse újra. Ha valaki vasárnaponként vagy nagyobb ünnepeken a templomot hanyagolva kereskedett, lovát veszítse.”

Kálmán törvényeiből:

„Ha valaki négylábú állatot vagy ennek megfelelő értékű dolgot avagy húsz dénár értékű ruhát lopott, mint tolvajt ítélik el. [...] A tolvaj feleségét, ha részes az ura bűnében, férjével együtt adják el rabszolgának.”

Kálmán törvényeiből

Kálmán törvénykönyve tartalmazza azt a híres mondatot, hogy *„boszorkányokról, mivel ilyenek nincsenek, vizsgálatot ne tartsanak”*. A boszorkányként fordított latin szó azonban olyan vérszívó lényt jelent, akiről azt tartották, hogy fel is falhatja az élőket. Tehát csupán ezek létét tagadja a rendelkezés.

Kálmán rendelkezik az istenítéletek lefolytatásáról is. Az istenítéletben az a felfogás tükröződött, hogy valakinek az ártatlansága Isten segítségével kiderülhet. A bűntelen ember győz a bajvívásban, vagy igazolhatja az ártatlanságát, ha tüzes vasat fog a kezébe, és a sebe három napon belül gyógyulni kezd. Ez utóbbi volt az ún. tüzesvaspróba.

1. Jellemezd az István halála után kialakult helyzetet az országban! Milyen gondok jelentkeztek?
2. Kövesd figyelemmel a 164. oldalon található családfán, kik uralkodtak a magyar királyságban István halálától Könyves Kálmánig!
3. Miben követte László és Kálmán az István király által elkezdett politikát? Fogalmazd meg néhány mondatban!
4. Keress a magyar mondák között Szent Lászlóról és Szent Gellértről szólókat!
5. Tartsatok vitát! Az osztály egyik fele legyen pogány magyar, a másik az új típusú királyság híve!

Koronázási jelvényeink (Olvasmány)

172.1. Koronázási jelvényeink (a palást kivételével) ma a Parlamentben láthatók

172.2. Az országalma

172.3. A jogar

172.4. Koronázási jelvényeink közül a palást a legrégebbi

A koronázási jelvények közül a jogar az igazságosztó pálcát, az országalma a hatalom teljességét jelképezte. A kard az ország megvédésének kötelezettségét jelezte. A korona pedig a középkori uralkodók hatalmának legfontosabb jelvénye volt.

A legrégebbi az aranyszállal kivarrt, félkör alakú koronázási palást. Eredetileg miseruhának készült. Gizella és István adományozta a székesfehérvári templomnak. A jogar hegyikristály gömb aranyfoglalattal, gazdagon díszített fanyéllal. Talán a sógora, Henrik német császár ajándékozhatta Istvánnak.

A korona készítésének pontos időpontját nem ismerjük. Alsó és felső része eredetileg külön tárgy lehetett, anyaguk, díszítésük eltérő.

Az országalma kettős kereszttel díszített aranygömb. A 14. század elején készülhetett. Az együttes legfiatalabb darabja a koronázási kard. Itáliából származik, a 15. század végéről.

A SZENT KORONA

Nemzeti jelképeink közül talán a legkiemelkedőbb a magyar királyok koronája. Szent Koronának először IV. Béla egyik oklevele nevezi. Mára csaknem bizonyossá vált, hogy nem köthető Szent Istvánhoz.

A korona alsó részét, az abroncsot – amelyet görög koronának is neveznek – zománcképek, ékkövek, gyöngyök és függők díszítik. Az abroncskorona tetején oromdíszek vannak, közöttük két zománckép: elöl Jézus, a hátoldalon Mihály bizánci császár látható. Jézus képe alá két arkangyal és négy szent portréját helyezték el. A császár portréja alatt az egyik oldalon I. Géza magyar király képe található, aki a görög nyelvű felirat szerint Magyarország hívő királya. A másik oldalon pedig Mihály fia látható.

Az abroncskoronát valószínűleg I. Géza görög felesége számára küldték Bizánzból. Mérete meglepően nagy. Ennek az a magyarázata, hogy nem a fejen, hanem a fejfedőn viselhették. Úgy tűnik, eredetileg is női koronának készült, hiszen a bizánci császárnékat gyakran ábrázolták ilyen fejjel.

A felső koronarészt latin koronának hívjuk, mert a kereszt alakú pántokon nyolc latin feliratos zománcképet helyeztek el. Az apostolokat ábrázoló képek a 11. század közepén készülhettek. Valószínűleg egy egyházi célra használt tárgyról kerültek a koronára. A pántok közepén Jézus ábrázolása található, amelyet áttörtek a csúcskereszttel.

A két koronarész összeillesztésére valószínűleg III. Béla korában került sor. Az összeszerelés kezdetleges módon történt, néhány lemez súlyosan meg is sérült.

A 12. századtól szabályos koronázást már csak ezzel a fejjel végezhettek. Az előírások szerint a szertartáson az esztergomi érsek helyezte a koronát a király fejére Székesfehérvárott (ahogy akkoriban mondták: Fehérvárt).

A korona élettörténete igen viharos. Többször elrabolták, elvesztették, elrejtették, ezért sokszor sérült meg. Valószínűleg egy ilyen alkalommal törött el az egyik íves pánt, és ekkor ferdült el az eredetileg egyenesen álló kereszt is. A sérüléseket megpróbálták helyrehozni, a pántokat például összeforrasztották. A kereszt alatti zománcképet azonban nem sikerült kiegyenesíteni. Így aztán a kereszt ferde maradt.

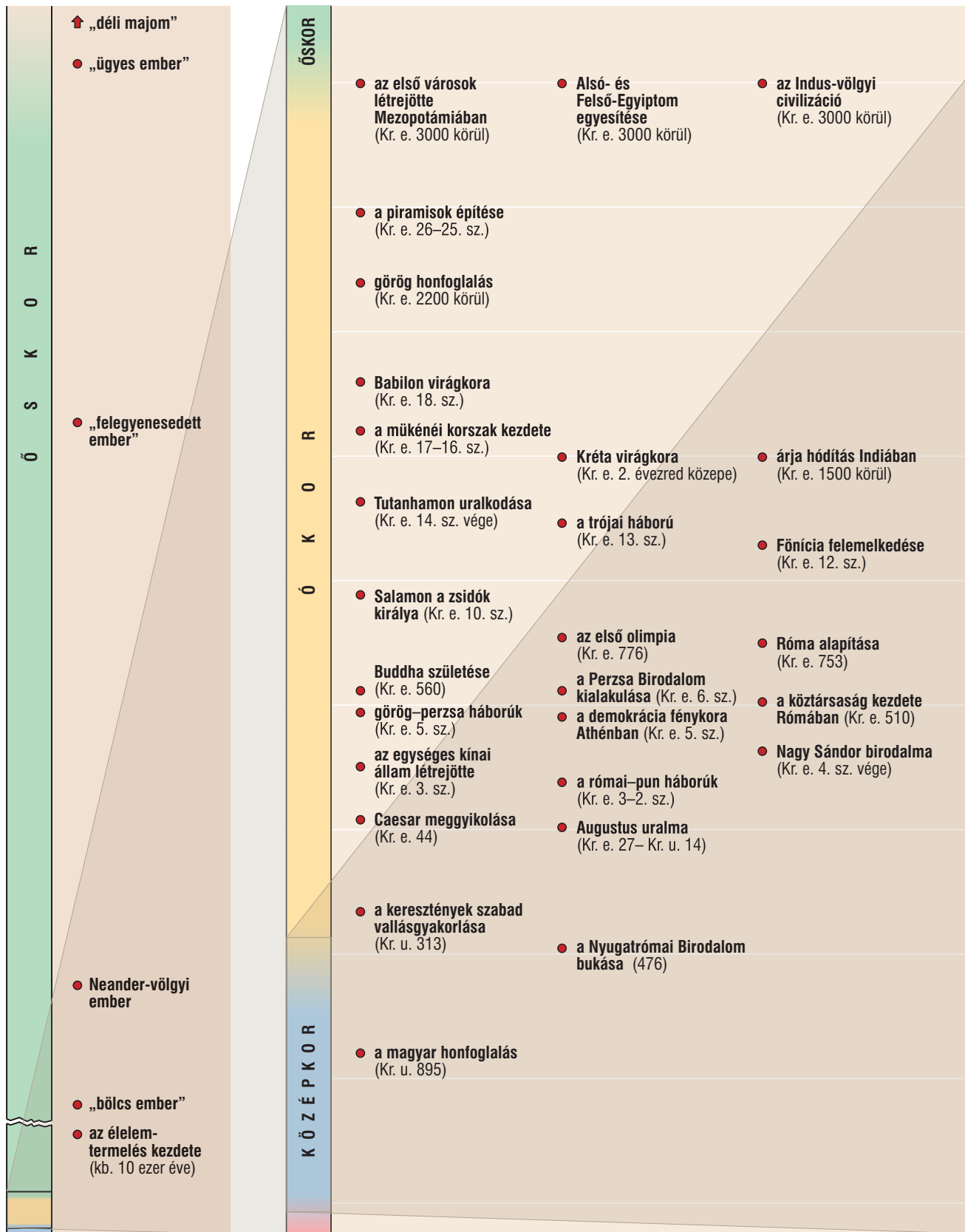
173.1. A korona előlnézetből

173.2. A korona felső részén lévő képek. A középső Krisztust ábrázolja, a többin apostolok láthatók: 1. Tamás, 2. Jakab, 3. András, 4. Péter, 5. Pál, 6. Fülöp, 7. János, 8. Bertalan

173.3. A rajzon a korona alsó részét, az abroncsot láthatod kiterítve. A rajta található képek: 1. I. Géza, 2. Szent Kozma, 3. Szent György, 4. Mihály arkangyal, 5. Krisztus, 6. Gábrriel arkangyal, 7. Szent Demeter, 8. Szent Damján, 9. Konsztantinosz császár, 10. Dukasz Mihály császár

↑ „déli majom”

● „ügyes ember”

Ó S K O R

● „felegyenesedett ember”

ÓSKOR

● az első városok létrejötte Mezopotámiában (Kr. e. 3000 körül)

● Alsó- és Felső-Egyiptom egyesítése (Kr. e. 3000 körül)

● az Indus-völgyi civilizáció (Kr. e. 3000 körül)

● a piramisok építése (Kr. e. 26–25. sz.)

● görög honfoglalás (Kr. e. 2200 körül)

● Babilon virágkora (Kr. e. 18. sz.)

● a mükénéi korszak kezdete (Kr. e. 17–16. sz.)

● Kréta virágkora (Kr. e. 2. évezred közepe)

● árja hódítás Indiában (Kr. e. 1500 körül)

● Tutánhamon uralkodása (Kr. e. 14. sz. vége)

● a trójai háború (Kr. e. 13. sz.)

● Fönícia felemelkedése (Kr. e. 12. sz.)

● Salamon a zsidók királya (Kr. e. 10. sz.)

● az első olimpia (Kr. e. 776)

● Róma alapítása (Kr. e. 753)

● Buddha születése (Kr. e. 560)

● a Perzsa Birodalom kialakulása (Kr. e. 6. sz.)

● a köztársaság kezdete Rómában (Kr. e. 510)

● görög–perzsa háborúk (Kr. e. 5. sz.)

● a demokrácia fénykora Athénban (Kr. e. 5. sz.)

● Nagy Sándor birodalma (Kr. e. 4. sz. vége)

● az egységes kínai állam létrejötte (Kr. e. 3. sz.)

● a római–pun háborúk (Kr. e. 3–2. sz.)

● Caesar meggyikolása (Kr. e. 44)

● Augustus uralma (Kr. e. 27– Kr. u. 14)

● a keresztények szabad vallásgyakorlása (Kr. u. 313)

● a Nyugatrómai Birodalom bukása (476)

KÖZÉPKOR

● a magyar honfoglalás (Kr. u. 895)

● Neander-völgyi ember

● „bölcs ember”

● az élelem-termelés kezdete (kb. 10 ezer éve)

- a Nyugatrómai Birodalom bukása (476)

Justinianus (527–565)

- a bencés szerzetesrend megalapítása (529)

- Mohamed távozása Mekkából Medinába, az arab időszámítás kezdete (622)

Nagy Károly (768–814)

- Nagy Károly császárrá koronázása (800)

- a magyarok Levédiában (8. század)

- a magyarok Etelközben (9. század)

- a magyar honfoglalás (895)

- a jogaiban egységes jobbágyság kialakulása (10. századl)

- a városi fejlődés megindulása (10. század)

- az augsburgi vereség (955)

- a vikingek elérik Amerikát (1000 körül)

Szent István (997–1038)

- Szent István koronázása (1000)

- a római és a bizánci egyház szakadása (1054)

- a „Canossa-járás” (1077)

- Imre herceg halála (1031)
- a Vata-féle pogánylázadás (1046)

- az első keresztes hadjárat során elfoglalják Jeruzsálemet (1099)

Szent László (1077–1095)

Könyves Kálmán (1095–1116)

Barbarossa Frigyes (1155–1190)

III. Béla (1172–1196)

- a *Halotti beszéd és könyörgés* (1200 körül)

- a ferences rend megalapítása (1223)

- Dzsingisz kán halála (1227)

- az Aranybulla (1222)

- Julianus barát útjának kezdete (1235)
- a tatárjárás (1241–1242)

- a keresztes háborúk vége: elesik az utolsó keresztény erőd a Szentföldön (1291)

- az első rendi gyűlések Angliában és Franciaországban (13–14. század fordulója)

IV. Béla (1235–1270)

- az Árpád-ház kihalása (1301)

- a nagy pestisjárvány kitörése (1348)

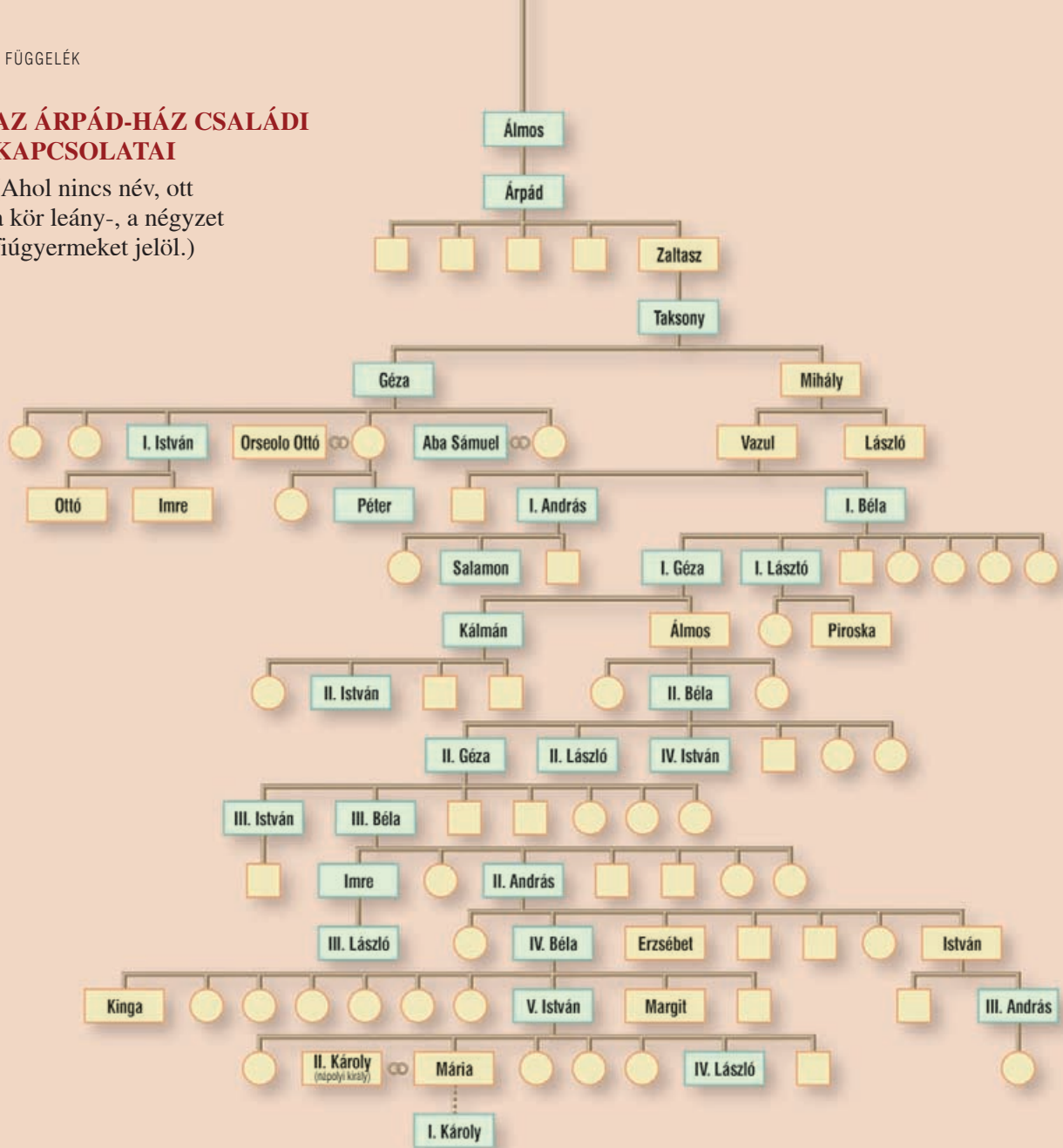
- Gutenberg feltalálja a könyvnyomtatást (1450 körül)

- az oszmánok elfoglalják Bizáncot (1453)

- Kolumbusz felfedezi Amerikát (1492)

AZ ÁRPÁD-HÁZ CSALÁDI KAPCSOLATAI

(Ahol nincs név, ott a kör leány-, a négyzet fiúgyermeket jelöl.)

MAGYARORSZÁG ÁRPÁD-HÁZI URALKODÓI

955?–972	Taksony fejedelem	1074–1077	I. Géza	1172–1196	III. Béla
972–997	Géza fejedelem	1077–1095	I. (Szent) László	1196–1204	Imre
997–1038	I. (Szent) István	1095–1116	Könyves Kálmán	1204–1205	III. László
1038–1041	Orseolo Péter	1116–1131	II. István	1205–1235	II. András
1041–1044	Aba Sámuel	1131–1141	II. (Vak) Béla	1235–1270	IV. Béla
1044–1046	Orseolo Péter (újra)	1141–1162	II. Géza	1270–1272	V. István
1046–1060	I. András	1162–1172	III. István	1272–1290	IV. (Kun) László
1060–1063	I. Béla	1162–1163	II. László	1290–1301	III. András
1063–1074	Salamon	1163	IV. István		